

Milivoj Dretar

SLOBODNA PODRAVINA

SADRŽAJ

LUDBREG I PODRAVSKA REPUBLIKA ...	4
POČETAK RATA U PODRAVINI ...	5
PRVE ORUŽANE AKCIJE ...	9
BOŽO LEINER I KALNIČKI PARTIZANSKI ODRED ...	11
KALNIČKI SE ODRED VRAĆA NA KALNIK ...	15
OSNIVANJE BRIGADE „BRAĆA RADIĆ“ ...	18
OSLOBOĐENJE LUDBREGA ...	21
BITKA KOD ŠEMOVCA ...	26
DAN POSLIJE BITKE ...	33
LUDBREG ŽIVI U SLOBODI ...	34
BORBA SE NASTAVLJA ...	38
SLOBODNA PODRAVSKA REPUBLIKA ...	40
PARTIZANSKE BOLNICE NA KALNIKU ...	41
KRAJ PODRAVSKE REPUBLIKE ...	44
LITERATURA ...	46

NAKLADNIK: SAVEZ ANTIFAŠISTIČKIH BORACA I ANTIFAŠISTA REPUBLIKE HRVATSKE
/ ZA NAKLADNIKA: RATKO MARIČIĆ, DIPL. IUR. / LEKTOR I KOREKTOR: MR. SC.
MIROSLAV KIRINČIĆ / GRAFIČKA PRIPREMA I DIZAJN: MARIO ŠIMUNKOVIĆ /
RUJAN 2013. GODINE / NAKLADA: 500 PRIMJERAKA

CIP ZAPIS DOSTUPAN U RAČUNALNOME KATALOGU NACIONALNE I SVEUČILIŠNE
KNJIŽNICE U ZAGREBU POD BROJEM 852735.

ISBN 978-953-7587-13-0

Jesen

Trećeg listopada četrdeset i treće
76 srca kucat je stalo,
u polju šemovečkih kukuruza palo.

Djetar donosi miris krvi
u jurišu bili smo prvi.

Nedozreli snopovi na zemlju su pali,
usnuli su ideali.

Vlažna zemlja, u krilo nas prima,
a nama, sloboda se sniva.

O, ta naša krv nemirna i vrela,
pravdu i slobodu je htjela.

Stabljike kukuruza u šemovečkom polju i sada stoje,
a šum uvelog lišća
sedamdeset godina Šemovečke bitke broje.

Durata Simovska Čepulova

LUDBREG I PODRAVSKA REPUBLIKA

Podravina je geografska regija koja se prostire uz tok rijeke Drave, a obuhvaća nizinski prostor uz obje strane obale. Hrvatska Podravina dijeli se na varaždinsko, ludbreško, koprivničko i đurđevačko područje. Odrediti granice naše Podravine na sjeveru ili jugu nije teško – rijeka Drava još se od 10. stoljeća smatra jednom od najstarijih hrvatskih granica, dok na jugu Podravina završava na gorskim grebenima Kalnika i Bilogore. Odrediti gdje na zapadu ili istoku prestaje Podravina već je teže i to je predmet najvećih rasprava. Većina Varaždinaca reći će da je njihov grad povijesno glavno središte Hrvatskog zagorja i da su oni Zagorci, a s njima će se složiti i stanovnici Jalžabeta, Kneginca, Trnovca i ostalih sela koja mu gravitiraju. Na istočnoj strani većina građana Virovitice i okolnih naselja reći će da su Slavonci, a ne Podravci. Poštujući izjave građana kao najbolji indikator zavičajnoj pripadnosti, dolazi se do zaključka da je Podravina administrativno podijeljena između Varaždinske i Koprivničko-križevačke županije, a najveći su gradovi Koprivnica, Đurđevac i Ludbreg.

Unatoč hirovitosti rijeke Drave u prošlosti te blizini mađarske (i slovenske) granice, Podravina je oduvijek smatrana pogodnim prostorom za naseljavanje. Plodna podravska polja i vrtovi na dravskoj aluvijalnoj ravnici stoljećima su opskrbljivala kukuruzom, krumpirom, pšenicom, raži, graham, duhanom i ostalim poljoprivrednim proizvodima hrvatsko i europsko stanovništvo. Kod Ludbrega je već 1880. godine osvanula prva naftna bušotina u Podravini. Pronađena je nafta iznimne kvalitete, no ipak u premalim rezervama za ekonomsku eksploataciju. Kod Kutnjaka, Lunjkovca, Slanja, Ludbrega nalaze se geotermalni izvori za koje još uvijek nije pronađen model iskorištavanja. Drava je stoljećima bila poznata po ispiraičima zlata, no posljednji riječni zlatari odustali su od svog zanata već odavno.

Kontinuitet naseljenosti podravskog prostora može se pratiti od prapovijesnog doba i prvih povremenih naseobina tadašnjih ljudi. Tragovi sežu do trećeg tisućljeća prije Krista. U antičko vrijeme tuda su vodile rimske ceste koje su spajale veće gradove, poput slovenskog Poetovia sa Mursom (Osijek). Ta je cesta prolazila neznatno sjevernije od današnje podravske magistrale. Propašću Rimskog carstva započinje i novi život. Hrvati su se na tom području naselili vrlo rano, no Podravina je kao dio tadašnje Slavonije

stoljećima ostala slabo naseljen močvarni i šumski kraj. Tek u kasnijim stoljećima ta regija dobiva ponovni prometni značaj kao važna poveznica prema Ugarskoj i svetom Rimskom carstvu. Bilo je to područje koje Osmanlije nikad nisu pokorili, iako su ga više puta poharali u 16. i 17. stoljeću. Neka su sela bila opljačkana, spaljena i opustjela. Kasnije se tu formiraju posjedi velikaša Gothala, Patačića, Erdödyevih, Batthynevih, Raucha, Inkeya, Esztehaziya, Draškovića, Toplakovih, Beroldingena. Podravci su teško živjeli pod feudalnim jarmom. Sve do početka 20. stoljeća Podravina je bila izrazito poljoprivredni kraj, a potom se tu javljaj obrti i industrija, gdje koji rudnik. Zatim je došao Prvi svjetski rat i mnogo je Podravaca ostavilo svoje kosti po Galiciji, u Srbiji, kod Soče. Velik dio je stradao i od španjolske gripe i drugih epidemija. Nakon propasti Austro-Ugarske u jesen 1918., Podravci su se opet našli na državnoj granici. Odlukama iz Beograda odlučeno je da se u Podravinu, kao graničnom području prema ne odveć prijateljskoj Mađarskoj, neće ulagati u industriju što je natjeralo na tisuće seljaka da potraže sreću i egzistenciju u drugim državama i na drugim kontinentima. Mnogo ih je otišlo, no nisu se svi uspjeli vratiti u domovinu.

POČETAK RATA U PODRAVINI

Početkom travnja 1941. rat se nadvio i nad Kraljevinu Jugoslaviju. Nije dugo trebalo čekati odgovor Hitlerove Njemačke na razvrgavanje Trojnog pakta, Osovina je 6. travnja napala Jugoslaviju. Pokušala se organizirati obrana, no bezuspješno. Jugoslavenska vojska jednostavno se nije mogla oduprijeti nadmoćnijoj njemačkoj vojsci. Na samu Cvjetnu nedjelju 1941., komanda Jugoslavenske vojske je 7. travnja napunila župni dvor i voćnjak topovima i vojskom te postavili strojne puške protiv aviona koji su cijeli dan kružili nad nama. Da su bacili koju bombu, uništena bi bila i crkva i župni dvor. Današnji naraštaj nikad više ne bi sagradio takvu crkvu. Sretno je sve prošlo, zapisao je Franjo Duh, župnik u selu Martijanec. Njemačke su snage bez većih problema brzo prodrle preko granice i usmjerile se prema većim gradovima. Strane osvajače promatrao je narod, neki oduševljeni, neki ogorčeni, a većina u velikom strahu. Rat je ipak stigao i do njihovih domova. Ludbreška kroničarka

Varaždin 1941. - postojavanje ustaša pred gradskom vijećnicom

Marija Winter je zapisala: Podravskim cestama valjali su se teški kamioni, bojna kola, motocikli. Tutnjala je zemlja, stravično su zijevale topovske cijevi, na svojim vozilima oholo se kočili vojnici Trećeg Reicha putujući prema Istoku, tom zamamnom cilju njemačkog „Drang nach Osten“. Male kućice podravske sela stajale su

tihe i nijeme. Iza zatvorenih prozora virkale su oči žena i djece, očeva i majki čiji su hranitelji trebali zaustaviti tu rijeku tuđinaca. Znalo se da neće biti lako. U okolici Koprivnice otpor je bio nešto jači, no u ludbreškom kotaru došlo je do samo jednog značajnijeg sukoba kada je skupina građana pod vodstvom HSS-ovog prvaka Pavla Fotaka pokušala spriječiti rušenje željezničkog mosta preko rijeke Bednje. Došlo je do sukoba nakon kojeg je oficir jugoslavenske vojske ustrijelio Fotaka na licu mjesta. Most je srušen, no to nije predstavljao nikakav problem za njemačku vojsku – bez problema su prešli Bednju i nastavili dalje prema Koprivnici. Vojnici su masovno napuštali redove usput odbacujući svoje oružje. Prilikom nadiranja Nijemaca od mađarske granice u pravcu Koprivnice i Zagreba, jedan dio vojnika, napušten i izdan od svojih starješina, predavao se odmah pri prvom susretu s neprijateljem, dok je drugi dio još ranije dezertirao i uputio se svojim kućama, da bi se u većini slučajeva stavio na raspolaganje novoosnovanim ustaškim i domobranskim jedinicama. Tada je dovoljno bilo da se na bluzu ili kapu prišije hrvatska trobojka. Po nalogu Komunističke partije neki su mještani potajno počeli prikupljati oružje. Samo u ludbreškom kotaru skupilo se 60 mauzer pušaka, jedan puškomitraljez, nekoliko bombi i nešto municije.

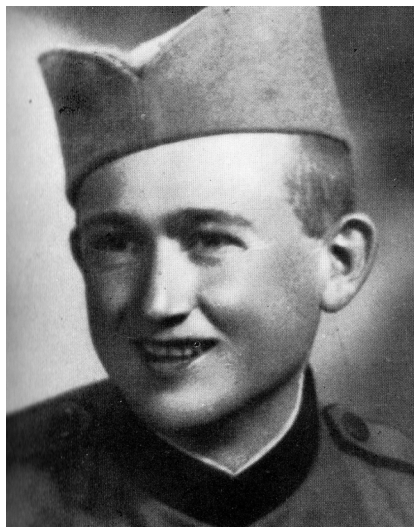
Isti mjesec nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske otpočeli su progoni nepoželjnih ljudi. Na stotine nedužnih seljaka završilo je u zatvorima, u Lepoglavi, Kerestincu, Lobergradu i prvom koncentracijskom logoru u NDH - Danici kod Koprivnice. Pred javnošću su konstruirana neka formalna suđenja za navodne zločine počinjene prije rata, a mnogi koji su proglašeni

Obitelj ludbreškog rabina Deutscha u potpunosti je stradala u Holokaustu

krivim i osuđeni na zatvor više nikad nisu vidjeli svoj dom. Na udaru su se našli mnogobrojni Srbi iz potkalničkih sela. 27. travnja 1941. uhapšen je i otjeran moj muž Dušan Srbljan, star 62 godine, ratar iz Segovine. Tom zgodom bili su uhapšeni i otjerani Srboslav Popović (60 godina) i Ljubomir Šajatović (62 godine), ratari iz Segovine. Uhapsili su ih ustaše i žandari. Bili su otpremljeni u Ludbreg, a zatim u Lepoglavu, oni su bili pred izvanrednim narodnim sudom u Varaždinu 10. i 11. lipnja 1941., ali su bili oslobođeni od optužbe. Usuprot tome bili su ipak zadržani i odvedeni u Lepoglavu te nakon 3 mjeseca otpremljeni u nepoznato. Nikad se više nisu javili, ni vratili te su sigurno životom stradali. Moj muž Dušan Srbljan ostavio je mene i kćerku koja imade dvoje nejake djece, izjavila je poslije rata Branka Srbljan. Ostalo je mnogo sličnih svjedočanstava. Ljudi su bili uhapšeni i zatim nestali, a da se za njih više nikad nije čulo. Svakodnevni transporti Srba, Židova i nepoćudnih Hrvata ubrzo su popunili sve kapacitete logora Danice, pa su logoraši upućivani u Liku, u Gospić i Jadovno, a kasnije u druge logore. Kada se u ljeto 1941. otvorio logor u Jasenovcu, mnogi su završili u tom logoru.

Dio Srba protjeran je u Srbiju. Za provođenje iseljavanja bilo je

Narodni heroj Antun Blažić - Šimun (1916.-1943.), jedan od organizatora ustanka u ludbreškom kraju

potrebno načiniti popise onih koje treba iseliti. Za područje kotara Ludbreg kamo su pripadala neka pravoslavna sela, izrađen je popis na kojem su se nalazile 384 srpske obitelji. Među protjeranima se našao i Teodor Zimovnov, paroh iz Bolfana. Na opustjela imanja protjeranih Srba u Ludbreškom Ivancu, Dugoj Rijeci, Velikom Pogancu, Segovini došle su hrvatske i slovenske obitelji. Ustaše su čak namjeravali srušiti parohijsku crkvu u Bolfanu jer je svojim izgledom u neobizantijskom stilu previše podsjećala na srednjovjekovne srpske zadužbine.

Dio mladih Židova uhapšen je odmah po proglašenju NDH, a ostali su označeni znakovima i čekali na svoju sudbinu. U njihovim trgovinama,

bankama, kućama sada su bili drugi ljudi. Povjerenici koje su imenovalе vlasti ubrzo su upropastili nekad dobrostojeće trgovine – na umu im je bilo samo brzo bogaćenje i plijen. Novac i nakit koji je trebalo poslati u državnu riznicu, najčešće je završio u džepovima lokalnih ustaša. Na javnim se dražbama prodavalo sve – od pokućstva i posteljine do donjeg rublja. Supruge lokalnih moćnika često su se kočoperile u bundama deportiranih Židovki i s njihovim nakitom na vratu. Prvo je „sređen“ Varaždin – glavno središte novouspostavljene Velike župe Zagorje ponio je neslavni naslov prvog Judenfrei grada u NDH - u potpunosti očišćenog od Židova. Hapšenjima i deportacijama rukovodio je ustaša Božidar Gregl. Velika sinagoga devastirana je i poslije pretvorena u radnički dom. Od sinagoge u Ludbregu, nakon što je temeljito opljačkana, preostao je samo krov i goli zidovi koji su se urušili poslije rata. Sinagoga u Koprivnici čak je poslužila kao zatvor za Židove prije odvođenja u logor. Poslije je toliko devastirana da joj nikad nije vraćena prvotna svrha. U ljeto 1941. na prijevaru su skupljeni svi Romi u Ludbregu – obećano im je da će dobiti ispražnjena imanja u Slavoniji. Nakon što su svi veselo došli na ugovoreno mjesto, ustaše su im otele sve što je bilo vrijedno, utrpali ih u stočne vagone i poslali u logor. U Jasenovcu su poubijani svi, bez obzira na dob, spol ili zdravlje.

Novoj je vlasti u ruke pala kompletna arhiva vojnog okruga Varaždin pa su već početkom svibnja počeli pozivi za rezervne oficire bivše vojske, a zatim i za sve muškarce mlađih godišta koji su odslužili vojsku. Kad je započela službena agitacija za pristupanje ustaškoj doknadnoj bojni – govorilo se da oni koji će joj pristupiti, neće morati ići van svog kotara. U lipnju je među prvim dobio poziv Antun Blažić iz Globočeca – on je odbio pridružiti se vojsci NDH te se povukao u ilegalu. U kotaru Ludbreg krenulo se u organiziranje oružanih grupa, koje su osnovane u Ludbregu, Poljancu, Globočecu, Svetom Petru, Sesvetama i Luki. Svi su pripadnici grupa dobili konspirativne nadimke po kojima ih neprijatelj nikako nije mogao otkriti. Oružane grupe početka su preokupirane nabavkom oružja, sanitetskog materijala i ostale opreme.

PRVE ORUŽANE AKCIJE

Potkraj lipnja 1941., u šumi kod sela Turčin blizu Varaždina okupili su se članovi Okružnog komiteta KPJ Varaždin. Karlo Mrazović - Gašpar prenio je odluku Centralnog komiteta KPH o podizanju ustanka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Na tom je sastanku bio Josip Hrnčević koji je o tome zapisao: „... Popodne istog dana u gaju kod sela Turčin održali smo sastanak aktiva OK na kojem smo sudjelovali Karlo Mrazović – Gašpar, Franjo Beli, Franjo Žitnjak, Andrija Frntić i ja. Kako to da nas je na sastanku bila samo petorica? Već sam rekao da je OK u to vrijeme bio skoro rasturen, a drugo, sastanak je bio sazvan na brzinu pa nije bilo vremena da se na nj pozove više ljudi – aktivnijih članova Partije i SKOJ-a do kojih se još moglo doći. Za vrijeme održavanja sastanka prošao je mimo nas, valjda slučajno, stazom koja je vodila za Kneginec, tadašnji načelnik biškupečke općine Kazimir Benko. Za nj smo znali da je ustaški nastrojen pa pošto nam je njegov nailazak bio sumnjiv, prebacismo se na Plitvicu, lijevo od ceste Zagreb-Varaždin i ondje nastavismo taj sastanak. Na sastanku smo razmatrali situaciju nastalu napadom hitlerovske Njemačke na Sovjetski Savez i stanje u našoj partijskoj organizaciji. Na kraju smo zaključili da pristupimo formiranju diverzantskih grupa i otpočnemo s diverzijama na željeznici i poštansko-telegrafskim linijama...” Bio je to početak ustanka naroda sjeverozapadne Hrvatske. Počelo se s manjim diverzantskim akcijama: rušenjem telefonsko-telegrafskih stupova,

oštećivanjem pruga i lokomotiva, napadima na pošte. Sredinom srpnja uspješno je izvedena prva akcija – prekinute su telefonsko-telegrafske veze Ludbrega s Koprivnicom, Varaždinom, Varaždinskim Toplicama i Legradom. Ustaše su bili potpuno iznenađeni, u prvi su čas mislili da su diverzije izveli Mađari pa su krenuli u osiguranje granice na Dravi. Kada su saznali da se radi o sabotazi komunista, za odmazdu su otjerali 55 ludbreških Židova i Srba u logore.

Odmah poslije te prve akcije počele su se formirati prve oružane grupe sačinjene od po nekoliko boraca. Najprije je osnovana Bjelovarska grupa (10. srpnja), a zatim Osječka, Ivanjska, Javorovačka. Osječka ili „Šojkina“ grupa osnovana je krajem srpnja u Vojakovačkom Osijeku odakle se ubrzo preselila na Jasenovo brdo na Kalniku. Prvotno ju je sačinjavalo sedmero boraca, među njima Mileva Cetušić – Šojka po kojoj je grupa nazivana. Kasnije se broj boraca povećavao pa je to bila jedna od najbrojnijih i najaktivnijih oružanih grupa u Podravini. Kada je 15 članova Ivanjske grupe odlučilo da se udruže sa Osječkom, ta akcija nije uspjela. Kod Carevdara je 5. kolovoza došlo do borbe u kojoj je poginuo Franjo Horvatić, prva žrtva koja je pala u oružanoj borbi protiv ustaša.

Dva tjedan nakon Šojkine grupe, u mlinu obitelji Vidović na Plitvici kod Zbelave formirana je Varaždinska grupa. Grupu su sačinjavali Varaždinci Gabrijel Santo – Kum, Vilko Jurec, August Kobal i Andrija Frntić. Pod vodstvom Ivana Brckovića iz Globočeca stigli su do šuma južno od Ludbrega. U jednoj su im se klijeti pridružili Antun Blažić i Franjo Hladnić, prva dva borca s ludbreškog područja. Proširena grupa već se 15. kolovoza u šumi Bedenik spojila s Bjelovarskom grupom koju je sačinjavalo osmero članova. Krajem kolovoza povezali su se sa Zagrebačkom grupom pod vodstvom Petra Biškupa – Vene. Ta je oružana skupina tada narasla na 18 boraca koji su svi bili naoružani karabinima. Radi podizanja morala i prikupljanja novih boraca, pod vodstvom bjelovarskog Okružnog komiteta u noći 5./6. rujna 1941. izvedena je prva oružana akcija.

Umjesto napada na žandarmerijsku stanicu u Velikoj Kapeli, napadnuta je željeznička stanica u Velikom Trojstvu na pruzi Bjelovar – Kloštar. Sve je prošlo vrlo brzo - nekoliko domobrana je zarobljeno, otete su dvije puške i uništene instalacije na stanici. S putnicima je održan miting, a kasnije su po selu razdijeljeni pisani letci. Poslije još nekoliko manjih okršaja sa ustašama, dogovoreno je da cijela grupa krene prema Ludbregu. Marš je bio težak,

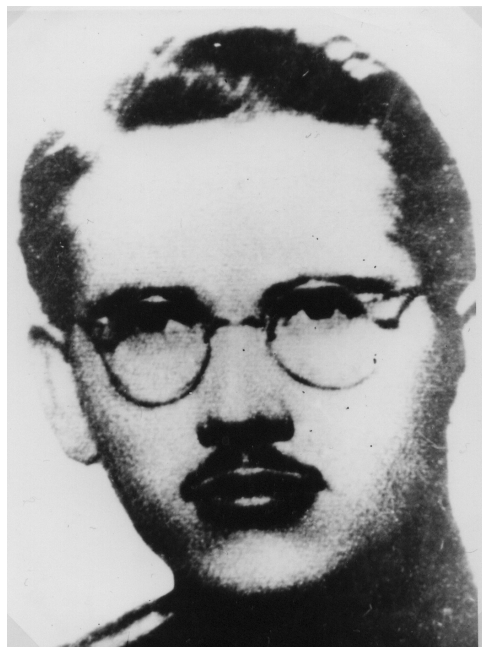
kretalo se po noći, hrane je bilo vrlo malo pa je i moral među borcima pao.

U šumama južno od Ludbrega borci su se odmarali nekoliko dana. Početkom listopada Gustav Perl – Benda i Franjo Marenčić pokušali su izvršiti atentat u Koprivnici na doglavnika Milu Budaka. Kad su stigli u grad, netko ih je prepoznao pa je izbila borba. Obojica su stradali. Nakon grupa je reorganizirana. Neki su se vratili prema Bjelovaru, neki su ostali na Kalniku, a drugi su opet otišli dalje. U noći 27./28. studenog izvršen je napad na Novigrad Podravski. Zauzeta je općinska zgrada u kojoj je zaplijenjeno dosta oružja, municije, dva pisaća stroja i oko 100 kg papira. No u sljedećih nekoliko dana koprivnički i bjelovarski ustaše krenuli su potjeru za napadačima. Uspjelo im je uloviti dvadesetak ljudi, među njima i Kasima Čehajića – Turčina, sekretar Okružnog komiteta KPH Bjelovar koji je strijeljan tri tjedna kasnije. Kada su se 18. prosinca sukobili bjelovarski partizani s ustašama kod Prnjavora, u bilogorskim selima Prnjavoru, Podgorcima, Gornjim Sredicama i Reškovcima uhapšeno je više od 40 seljaka. Sredinom prosinca kalnički partizani su izveli dvije akcije: u Koprivničkoj Rijeci i Velikoj Branjskoj. Zima 1941./1942. bila je posebno hladna. Drava se u potpunosti smrzla jer se živa spuštala i do -33°C. Rad škola je prekinut radi velike hladnoće. Unatoč velikoj studeni, otpor ustaškom režimu se nastavio dalje. Koprivnički komunisti prikupljali su narodnu pomoć koja se prosljeđivala interniranima u logore.

BOŽO LEINER I KALNIČKI PARTIZANSKI ODRED

Krajem ožujka 1942. formiran je Kalnički partizanski odred, prva takva vojna jedinica u sjevernoj Hrvatskoj. Komandantom Odreda postao je Ludbrežanin Božo Leiner, odbjegli domobranski poručnik. Centar djelovanja KPO-a bio je na Jasenovu brdu i u potkalničkim selima ludbreškog kraja, gdje su graničili ludbreški, koprivnički i križevački kotar. Početkom travnja KPO je djelovao i na širem varaždinskom području.

Božo Leiner rođen je 1919. u Čukovcu, selu nedaleko od Ludbrega,

Božo Leiner, prvi komandant Kalničkog partizanskog odreda

u kojem je polazio osnovnu školu. Realnu gimnaziju završio je u Zagrebu, a tamo je kasnije upisao studij geodezije. Kao mladić zalazio je u ludbrešku čitaonicu, gdje su se sastajali mladi simpatizeri Komunističke partije. U jesen 1941. mobiliziran je u domobranske postrojbe. Iako pripadnik samovozne satnije, Leiner kriomice otprema oružje na Kalnik te sudjeluje u nekoliko diverzija. S još trojicom drugova šokirao je ustaše kada je zapalio autogaražu Vojne komande u samom centru Zagreba. Zatim je početkom ožujka 1942. dospio na Kalnik na kojem je već djelovalo više grupica partizana. Zajedno s još petoricom drugova i kamionom

punim naoružanja pobjegao je iz Zagreba. Uzbuna je nastala sljedećeg dana kada je otkriven napušten i prazan kamion, a nekoliko dana kasnije stigla je od domobranskog zapovjedništva potjernica za odbjeglih poručnikom Leinerom. Njegovim dolaskom partizanske su se grupice udružile u Kalničku partizansku čet, a Leiner je zbog svog vojnog iskustva i ugleda imenovan komandir. Dobio je konspirativni nadimak Berta. Prvi dani Leinerova boravka među partizanima nisu protekli bezbrižno. Partizanski logor otkrio je jedan šumar. Već su sljedećeg dana sela u podnožju Kalnika bila prepuna vojske. O tome su partizani bili odmah obaviješteni pa su se povukli u selo Javorovac na Bilogoru. Tamo se odigrala bitka s novigradskom posadom ustaša u kojoj su pobjedu odnijeli partizani. Nakon te borbe, četa se vratila na Kalnik i uredila uništene zemunice. Dana 28. ožujka pridružilo im se pojačanje – 10 dobro naoružanih boraca iz varaždinske grupe predvođenih Vilkom Jurcem.

Četa je tada narasla na 56 boraca pa je već sljedećeg dana Okružni komitet KPH Varaždin donio odluku o preimenovanju čete u Kalnički partizanski odred (KPO). Za komandanta Odreda je postavljen Božo Leiner, a Vilko Jurec je postao komesar. Drugog dana Odred je na Kalniku vodio bitku

s Dumbovićevom domobranskom satnijom iz Varaždina koju su natjerali u bijeg. Leinerove aktivnosti zabrinule su čak i Vrhovnozapojevništvooružništva u Zagrebu koje je predlagalo da se u pravoslavnim selima na Kalniku uspostavi stalna posada od najmanje 60 domobrana. U noći 12./13. travnja, nakon proslave prve obljetnice proglašenja NDH, partizani su upali u selo Trnovec gdje su likvidirali trojicu ustaša, zatim su napali domobransku stražu na mostu na Plitvici kod Zbelave i razoružali sve stražare te im oteali oružje, municiju i uniforme. Grupica partizana otela je i likvidirala ustaškog tabornika iz Jalžabeta, a drugog jutro u selu je održan narodni miting. Iz skladišta u Ribnjaku uzeli su žito i

podijelili su ga narodu. Sve je to izazvalo bijes pa čak i strah ustaških vlasti. Glavni stan Poglavnika 16. travnja naredio je hitnu akciju čišćenja Kalnika od pobunjenika, a za Leinerovu je glavu ponuđena velika nagrada od 100.000 kuna. O Kalničkom partizanskom odredu govorilo se po ministarstvima, u župskim redarstvima, kotarskim oblastima. Drskim je odmetnicima trebalo stati na kraj pošto-poto. Nije dugo trebalo da sam Pavelić pošalje naredbu o čišćenju Kalnika.

Krajem travnja započela je snažna neprijateljska ofenziva na Kalnik. Kako su se prijašnje informacije o razbijanju kalničkih odmetnika pokazale netočnim, pripremljen je novi, mnogo jači udar na Kalnik. Angažirano je 2500-3000 vojnika što je u odnosu na Leinerov odred činilo omjer 50:1. Partizani su upozoreni na predstojeću neprijateljsku ofenzivu pa je odlučeno da se napusti logor i zauzme noveipoložaj na nekom drugom terenu. U poslijepodnevnim satima 25. travnja 1942. blizu sela Duga Rijeka počele su prve borbe, no Odred je iskoristio noć i šumu te se probio iz obruča. Na osnovi informacija

Julika Fried, Židovka koja se pridružila kalničkim partizanima i poginula u jednoj ofenzivi

*Mihovil Pavlek Miškina, podravski
književnik koji je ubijen u Jasenovcu*

o neprijatelju, koje je dao Gabrijel Santo, Leiner je odlučio da će Odred podijeliti na 3 manje grupe. Prva grupa, predvođena Florijanom Bobićem i Vilkom Jurecom, krenula je prema Varaždinu, no tragično je skončala u Jalkovcu. Druga, Leinerova grupa, razbijena je u ludbreškim selima. Na jednom štaglju u Hrastovskom uhvaćeno je njih četvero. Sam Božo Leiner radije je zadnjim metkom počinio samoubojstvo, nego da se živ preda neprijatelju. Bilo je to jedne proljetne nedjelje, 3. svibnja 1942. godine. U ludbreškoj župnoj crkvi služena je nedjeljna misa. Najednom netko je otvorio vrata crkve i prišapnuo nešto. Za nekoliko trenutaka vijest se proširila cijelom

crkvom, ljudi su se uzvrpoljili i jedva čekali da misa završi. Pred crkvom su već čekali oružnici te nekoliko ustaša koji su se ponosno hvalili svojim plijenom – uspjeli su ubiti morskog odmetnika i vođu kalničkih partizana. Dio vjernika je, što iz znatiželje, što iz straha, pohrlio prema starom gradu, udaljenom nekih 200 metara od župne crkve. Tu su zastali nijemi pred žalosnim prizorom: na grubim daskama ležala su beživotna tijela Bože Leinera, Milivoja Marijana, Petra Vujića i njegove družice Marije. Iz zatvora su dovukli Leinerovu sestru Adelu da im potvrdi da se stvarno radi o najgorem komunističkom odmetniku. Glas o pogibiji Leinera i drugova brzo se proširio Ludbregom. Iako je bilo i skeptičnih glasova, svi su ipak žalili za mladim životima. Svi osim ustaša – oni su likovali nad svojim „trofejima“, tijela su ismijavali, udarali, u usta im stavljali zemlju. Pokopali su ih tek treći dan, na dijelu groblja namijenjenom za ljude van zakona. Ukop je bio bez pratnje, uobičajene crkvene zvonjave, bez oproštajnog nekrologa.

Spasili su se jedino partizani koji su se, predvođeni Milošom Manojlovićem, povukli na Bilogoru, a nakon nekoliko dana vratili na Kalnik. Odmazda ustaša bila je strašna – samo je u varaždinskom okrugu zatvoreno oko stotinu ljudi. Među onima koji su tih dana uhapšeni bio je i poznati

podravski književnik Mihovil Pavlek Miškina. Sproveden je u Jasenovac gdje je skončao u jednoj od peći za spaljivanje logoraša. Poslije pogibije većine partizana, ustaška je propaganda na sva zvona oglašavala svoj veliki trijumf. No njihovo zadovoljstvo nije dugo potrajalo. U selima đurđevačkog i koprivničkog kotara osnovani su odbori KPJ-e, SKOJ-a i AFŽ-a. Već u rujnu napadnuti su Pitomača, Kloštar Podravski te rudnik u Velikoj Črešnjevici. Ubrzo je ponovno aktivirana Bjelovarska partizanska četa, a obnovljen je i rad Kalničke. Svaka je brojala po tridesetak boraca.

KALNIČKI SE ODRED VRAĆA NA KALNIK

Dana 10. listopada u selu Bijela pokraj Daruvara po drugi puta je osnovan Kalnički partizanski odred. Na kalničko područje dolazile su čete sa Žumberka, Banije i Korduna, pojačane Zagorcima koji su se odredu priključili prilikom „marša na Kalnik“. Među vodičima bio je i Martin Puštek, učitelj iz Poljane Donje, kasnije vijećnik ZAVNOH-a. Ustaški vrh opet je morao reagirati. Putem raznih doušničkih kanala i nakon mnogih partizanskih diverzija bilo im je jasno da njihova ofenziva na Kalnik nije „očistila“ područje te da su se partizani ponovo okupili i na svoju stranu pridobili još više ljudi. Kako bi skončao s „odmetnicima“, na Kalnik se spremio Jure Francetić sa svojom zloglasnom Crnom legijom. Cijeli pothvat odvijao se 7.-9. studenog 1942. No, Francetićeva bojna bila je razbijena. On sam je pobjegao s bojišta ostavši i bez kape. Iako je Francetić uporno javljao da je očistio Kalnik, stvarno stanje stvari ukazivalo je na neuspjeh. Propale akcije zloglasne Crne legije i Poglavnikovog tjelesnog zdruza izazvale su suprotan efekt od planiranog. Pučanstvo je uviđalo kako narodnooslobodilačke snage sve više ugrožavaju ustaški režim pa je radije pomagalo njima.

Napadi partizana na oružničke postaje, željezničke pruge, telegrafske stupove, pošte, mlinove bili su gotovo svakodnevni. Velika akcija u Jalžabetu dogodila se 17. studenog 1942. Tijekom noći u selo su upali partizani. Spaljena je zgrada općine i sva arhiva o mobilizaciji te demolirana pošta iz koje je odneseno nekoliko paketa. Također je zapaljena željeznička stanica, prije toga su uništene brzoglasne naprave i zaplijenjeno 500 kuna. Cilj je bio uništiti dokumente

Prvi bataljon Kalnickog PO u Šandrovcu, svibanj 1943. u povratku iz Slavonije

važne za normalno funkcioniranje željezničkog prometa i poštanskog ureda. Krajem studenog KPO uništio je pet vlakova na pruzi Varaždin – Koprivnica. Mještani su sve više sudjelovali u tim partizanskim akcijama – neki su raspačavali brošure i letke, a drugi opet zajedno s partizanima rušili željeznički most na Plitivici kod Zbelave. U veljači 1943. izvršen je napad na Rasinju, radi zauzimanja oružničke postaje, općinskog poglavarstva i pošte. Ludbreg je prvi puta ozbiljnije napadnut 24. veljače 1943. Domobrani, koji su čuvali stražu kod ulaza u grad i u mlinu, nisu pružili veći otpor te su odmah po dolasku partizana razoružani. Iako se ispočetka činilo da je Ludbreg oslobođen, napad na kraju ipak nije uspio. No, slijedile su druge akcije. Napad na Đelekovec, koji je predvodio Antun Blažić - Šimun, jedan je od najpoznatijih prepada. Na sam Uskrs 1943. (25. travnja) partizani iz I. bataljuna pješice su se spustili do Globočeca. Tu su se preobukli u civilnu odjeću, zatim su posudili sve bicikle u Globočecu, Čukovcu i Bolfanu do kojih su mogli doći te se noću odvezli do dvadesetak kilometara udaljenog sela Đelekovec. Napali su žandarmerijsku postaju gdje su potpuno iznenadili posadu. U borbi je poginuo jedan žandar, jedan je teško ranjen, a 3 su oružnika razoružani. Zaplijenili su više od 20 pušaka, na mjesnoj pošti razlupali su brzoglas i odnijeli poštanskih maraka za 6.000 kuna i 2.700 kuna u gotovom novcu. U općinskom uredu spalili su sve spise

i uništili jedan pisaći stroj. Partizani su zatim nesmetano napustili Đelekovec, vratili sve bicikle njihovim vlasnicima i s ratnim se plijenom povukli natrag na Kalnik. Bila je to vrhunski isplanirana i izvedena akcija. Sljedeće akcije u Molvama, Delovima, Ravenu, Svetom Ivanu Zelini, Velikoj Mučni i drugim selima toliko su potresle Glavni stožer oružanih snaga NDH da je osmišljen tajni plan čišćenja Kalnika iz svih mogućih smjerova.

Ubrzo je Odred oformio III. bataljon, a u svibnju je osnovana Zagorska četa. Sredinom 1943. Odred je brojio oko 600 boraca. Veliko pojačanje stiglo je kada su 7. srpnja prugu Križevci-Koprivnica prešle slavonske divizije. Organizirane su udarne grupe na terenu te su takve grupe ubrzo postojale u više sela: Bukovcu, Kuzmincu, Hrženici, Segovini. Partizanska grupa iz Velikog Bukovca poduzela je prvu akciju – napali su mađarsku pograničnu stražu u međimurskoj Svetoj Mariji. Time je izazvan međudržavni incident jer se Međimurje nalazilo pod okupacijom Hortyjeve Mađarske. Bila je to bila velika neugodnost za vlast, Mađari su zahtijevali susret s predstavnicima Velike župe Zagorje radi graničnog incidenta.

U noći 13./14. srpnja napadnuta je Lepoglava, zauzeta je zloglasna kaznionica iz koje je oslobođeno stotinjak zatočenika. Pala je „hrvatska Bastilja“, kako su je nazivale partizanske novine i to na isti datum pada prave Bastilje u Francuskoj 1789. godine. Kriminalci su vraćeni u ćelije, dok su se politički zatvorenici pridružili partizanima. Pojava partizana na granicama Hitlerova Reicha uzbunila je jake neprijateljske komande. Sukobi su se nastavili po Kalniku, a prilikom jednog zračnog napada na Ludbreški Ivanec poginuo je Nikola Severović, komandant III. bataljona KPO-a.

Sve više domobrana napuštalo je redove i bježalo u partizane. Oružničko krilo Zapovjedništva Varaždin izvijestilo je da je 6. rujna konjanički poručnik Branimir Cikojević sa 25 dočasnih pripravnika pribjegao partizanima. U punoj spremi i potpuno naoružani, pobjegli su iz Varaždina i preko Jalžabeta otišli za Kalnik. Tih je dana u okolici Jalžabeta bilo toliko partizana da je vojno zapovjedništvo u Zagrebu smatralo da se sprema napad na sam Varaždin.

U rujnu je Ludbreg bio u izolaciji puna četiri dana. Partizani su uveli propusnice, zabranili seljacima unošenje živežnih namirnica, a blokirali su čak i one putove koji su vodili prema vinogradima i šumama. Na preostalu stražu u Ludbregu pucalo se svakodnevno. Sve to ukazivalo je na to da bi Ludbreg uskoro mogao biti oslobođen.

OSNIVANJE BRIGADE „BRAĆA RADIĆ“

Uspješan pohod na Zagorje rezultirao je priljevom novih boraca. Kalnički i Moslavački odred imali su u to vrijeme zajedno više od 800 boraca. Glavni štab NOV i POH naredio je štabu II. operativne zone prebacivanje sjeverno od Save. Cilj je bio proširenje djelovanja partizanskih jedinica u sjeverozapadnoj Hrvatskoj – srcu NDH. Pristupilo se osnivanju nove vojne jedinice. Brigada „Braća Radić“ bila je prva brigada u sjevernoj Hrvatskoj. Želja kalničkih partizana bila je već otprije da se, po uzoru na Slavonce, osnuje jedna takva brigada. Kalnički odred rastao je svakog dana – no od tri bataljuna KPO-a, dva su poslana u Slavoniju. Početkom 1943. ponovo su formirana još dva bataljuna, no opet je jedan ušao u sastav slavonskih divizija. U kolovozu je Udarni bataljun KPO-a „Matija Gubec“ vodio borbe u Hrvatskom zagorju. Tada je stigla naredba da se 4. rujna okupe u šumi između sela Duge Rijeke i Ludbreškog Ivanca. Taj je teritorij tada potpadao u kotar Ludbreg. Tog se događaja još i danas dobro sjeća Dragutin Mrkoci koji je u Brigadi proveo više od godinu dana: *„...A onda dođe 4. rujna i okupljanje puno partizana na jednom mjestu. To se meni učinilo neobično, kao i mjesto gdje smo se okupili. Tu nam se pridružio i jedan bataljon partizana u kojem nikoga nisam prepoznao, osim komandanta Miloša Koraća. Valjda sam se zato i pitao: Da li smo mi to u međuvremenu formirali novi bataljon u našem odredu o kojem se još ništa ne zna ili pak samo ja o tome do sada ništa nisam čuo? Pitao bih kojeg druga do sebe o čemu je ovdje riječ, ali me bilo stid i bojao sam se da mi dotični ne odgovori: A gdje ti živiš, druže? I dok sam ja u svojoj glavi rješavao tu enigm, završena je ceremonija postrojavanja i predavanja raporta. Pročitana je zatim naredba Štaba II. operativne zone NOV i POH, broj 2, od 4. rujna 1943. u kojoj je prvom točkom rečeno: Od kalničkog Udrnog bataljona „Matija Gubec“, Moslavačkog udrnog bataljona i Prvog bataljona KPO-a formira se 2. narodnooslobodilačka brigada II. operativne zone NOV i POH. Ne znam tko je još oko mene rješavao enigm u vezi ovog našeg postrojavanja, ali nakon što je pročitana ovaj pasus iz rečene naredbe, više nije moglo biti ni u njihovim glavama dileme zašto smo se toliki ovdje okupili i tako bespriječno postrojili što inače do tada nismo prakticirali. Prvim komandantom Brigade postao je Izidor Štok, zamjenik je bio Miloš Manojlović, dok je za komesara imenovan Ivan Robić. Brigada se sastojala od 3 bataljona, njima su rukovodili Vlado Kobal, Miloš Korać i Jovica Mandić. Svi su oni prije toga bili u KPO-u.“*

Grupa rukovodioca brigade Braća Radić 1943. u selu Veliki Poganac

Među prvim zadacima Brigade bila je likvidacija neprijateljskog uporišta Novi Marof. Napad je započeo 15. rujna u 24.00 sata, a nakon jednosatne borbe uporište je palo. Zarobljeno je mnogo naoružanja i municije te sanitetskog materijala. Pad tog važnog neprijateljskog uporišta značio je prekid najbližih veza Zagreba s Varaždinom. Sljedeće su na redu bile Varaždinske Toplice. Poput Novog Marofa, i taj se gradić nalazio na odličnom prometnom položaju, kontrolirao je promet dolinom rijeke Bednje i cestama koje su vodile od Kalnika prema Varaždinu. Toplice su bile odlično čuvane, branilo ih je više od 250 vojnika, među njima više od stotinu njemačkih feldžandara. Borba je bila teška i trajala je dva dana. Feldžandari su se čvrsto branili u novom hotelu, Josipovoj kupelji. Varaždinski ustaše bili su zaustavljeni kod brda Tonimir, 1 km sjevernije od Toplica tako da nisu mogli pomoći svojim snagama. I kada su se već predali svi domobrani, feldžandari su i nakon 40 sati borbe još pružali otpor. Da bi okončali daljnju borbu, partizani su iz nedalekog Hrastovskog dovukli vatrogasnu štrcaljku sa šmrkom, napunili je sa 200 l benzina i zapalili Josipovu kupelj. Neprijatelj se više nije mogao braniti i morao se predati. Oslobođenje Novog Marofa (15. rujna) i Varaždinskih Toplica (29. rujna) predstavljalo je veliki uspjeh za Narodnooslobodilački pokret i novoosnovanu Brigadu. Vijest o oslobođenju Varaždinskih Toplica velikom brzinom je prostrujala Varaždinom, Zagorjem, Podravinom, sve do Zagreba. Aktivisti i simpatizeri NOP-a likovali su, a ustaše i proustaški elementi zabrinuto su provjeravali vijest je li točno da je to čvrsto uporište, nadomak Varaždina, u kojem je bila jaka posada, palo u ruke partizana. Pojedinci su mislili da

Hotel Josipova kupelj kod kojeg se vodila najteža borba za oslobođenje Varaždinskih Toplica. (Izvor: Zavičajni muzej Varaždinske Toplice)

je zauzimanje Varaždinskih Toplica samo uvod u napad na Varaždin i da je zbog toga najpametnije spakirati nužne stvari i što prije se prebaciti u Zagreb. Najbučniji i najopasniji ustaški zlikovci urlali su i prijetili po varaždinskim i ludbreškim kavanama da će i posljednji partizan uskoro biti uništen, a s njima i svi njihovi simpatizeri. „Neće više biti Varaždinskih Toplica“, grmio je kroz ustašku vojarnu bojnik Orešković. „Ja im to garantiram. Gdje god se budu pojavili, ja ću im kralježnicu slomiti i zatrti im sjeme!“

Nakon povlačenja sa svojih položaja partizanske jedinice su se sređivale i pripremale za nove borbe koje su bile na pomolu. Iako naređenja još nije bilo, svi su naslućivali da se sprema napad na neko od većih uporišta. Vjerovalo se da će to biti Ludbreg o čemu se pronosio glas i među borcima i među rukovodiocima. No, nije se dugo nagađalo. I neprijatelj je slutio da se spremaju novi napadi – pukovnik Janković iz Zapovjedništva Prvog zbornog područja izvijestio je Glavni stožer oružanih snaga NDH da: „...postoji opasnost pada posade u Ludbregu, a ima podataka da partizani kada izvrše podpuno prikupljanje snaga namjeravaju napasti Varaždin i Koprivnicu...“. Bili su svjesni da su u tom času slabiji i da se neće moći u potpunosti obraniti.

Najpoznatiji događaj u razdoblju rata bila je Bitka za oslobođenje Ludbrega, poznatija i kao Šemovečka bitka. Odakle dva naziva za taj događaj? U noći s 2. na 3. listopada krenuo je napad 17. udarne slavonske brigade na neprijateljsko uporište Ludbreg. Bila je to uvertira u oslobođenje šireg područja, od Hrvatskog zagorja, preko Koprivnice i ostatka Podravine sve do Pitomače. Brigada „Braća Radić“ kod sela Šemovec (6 km istočno od Varaždina) trebala je zaustaviti neprijatelja koji je išao u pomoć napadnutom Ludbregu. I dok je trajala višesatna borba za Ludbreg, u Šemovcu se odigravala prava drama. Višestruko nadmoćniji neprijatelj nije uspijevao probiti blokadu prolaza koju su držali „Radićevci“. Na bojnem je polju izginulo mnogo partizana. Na kraju je Ludbreg oslobođen, no sloboda je skupo plaćena kod Šemovca. Bitka za Ludbreg ustvari se odigrala i u Ludbregu i kod Šemovca. Šemovečka bitka bila je po značaju, broju angažiranih vojnika i intenzitetu borbe do tada najveća bitka Drugog svjetskog rata u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Ofenziva partizana u „Pavelićevoj utvrdi“ – sjevernoj Hrvatskoj, nije se više mogla zaustaviti. Krenulo se s pripremama za oslobođenje Ludbrega kako bi se spriječili budući upadi neprijateljskih vojnika na slobodan teritorij Kalnika. Drugi cilj bio je što više se primaknuti Međimurju, koje su okupirali mađarski fašisti. Narodnooslobodilački pokret trebalo je proširiti preko Drave.

Ludbreg je u to vrijeme napada bio manji gradić, središte kotara koji je obuhvaćao pedesetak sela između Drave i Kalnika. Istočnim dijelom grada prolazila je rijeka Bednja. Zbog prometne važnosti na komunikaciji Varaždin – Koprivnica, u Ludbregu je bila jaka neprijateljska posada od preko 600 vojnika. Bili su raspoređeni po ključnim točkama: Stari grad, Kerstnerova kuća, židovska sinagoga, Fizirow hotel, žandarmerijska stanica, škola, željeznička stanica, pošta. Osim željezničke postaje, sve su ostale zgrade koncentrirane blizu glavnog Trga svetog Trojstva. Čvrsti Stari grad, nekad sijelo kneževske obitelji Bathyny, sa svoje tri velike zgrade činio je čvrstu utvrdu. Preko puta, u školi su se nalazili njemački feldžandari i ured Gestapo-a, a u jednoj od kuća bio je smješten ustaški logor. Cijelo mjesto bilo je dobrim dijelom okruženo rovovima i žičanim ogradama.

Štab II. operativne zone 1. listopada izdao je zapovijed 693/43 kojom se 17. udarnoj narodnooslobodilačkoj brigadi naređuje „...da ima zadatak

Trg svetog Trojstva u Ludbregu 1942.

napasti i uništiti neprijatelja u uporištu Ludbreg. Pohvatati sve petokolonaše i ustaše koji su do sada terorizirali mirno pučanstvo...“ Dobivši zapovijest Štaba II. operativne zone, Štab X. divizije odmah je pristupio njegovoj razradi i još tijekom dana dostavio svoju zapovijed za napad na Ludbreg 17. i 21. brigadi. U toj divizijskoj zapovijedi najdetaljnije je razrađen zadatak 17. udarne brigade, kojoj je određeno kako i koliko snaga da upotrebi za taj zadatak. Borci su bili upoznati s ciljem zauzimanja, dobro je razrađen plan napada i sve je bilo spremno za uspješnu borbu. Imali su svoje suradnike i među domobranima u Ludbregu – partizanima su informacije prenosili Dragutin Havaić, Mustafa Jeremić i Aziz Mehadžić. Uz njihove informacije plan za napad se mogao usavršiti do zadnjeg detalja. Dio domobrana u duži je bio na strani NOV-e pa kada je započeo napad na Ludbreg, mnogo njih je pružilo slabi ili gotovo nikakav otpor.

Sedamnaestom brigadom zapovijedao je Nikola Demonja (Vlahović, 1919. - Požega, 1944.), dok je politički komesar bio Ivan Šibl (Virovitica, 1917. - Zagreb, 1989.). Brigada je brojala 1032 boraca, od kojih 95 žena. U trenutku izdavanja zapovijedi 17. udarna brigada se nalazila u selima Slanje, Leskovec i Svibovec, jugozapadno od Ludbrega. U Slanju, u kući mlinara Antuna Tkalčića nalazio se Štab Brigade. Kasnije se Štab primakao u selo Kućan, 1 km od Ludbrega.

Napad je trebao početi u noći 2./3. listopada, točno u ponoć. Svi su na svoje zadatke trebali krenuti pola sata ranije. Počelo je prekidanjem telefonskih

i telegrafskih veza Ludbrega s Koprivnicom i Varaždinom. Ludbreg su napala četiri bataljona 17. udarne brigade prema sljedećim divizijskim zapovijedima:

★ I. bataljon je trebao prijeći cestu Ludbreg – Poljanec i sa sjeverne strane, preko sela Selnik, ući u Ludbreg, probiti se do Starog grada i škole i uništiti posade u jačini od oko 350 vojnika.

★ II. bataljon trebao je napasti Ludbreg sa zapada, ući u centar mjesta i zauzeti ustaški logor, zgradu Gestapoa i poštu.

★ III. bataljon imao je zadatak da počisti rovove s južne strane Ludbrega (prema Bednji) i bunkere na mostu na Bednji te da zauzme žandarmerijsku kasarnu.

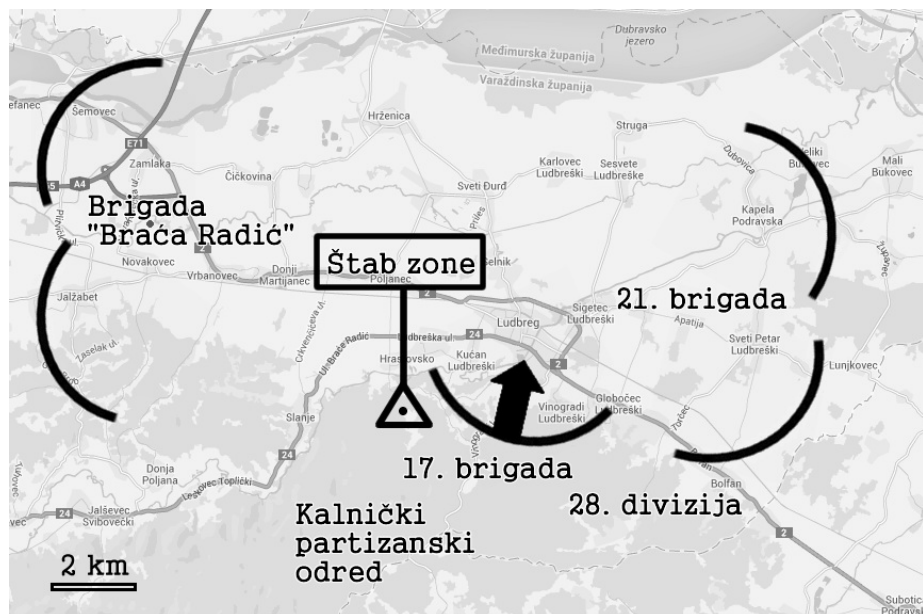
★ IV. bataljon trebao je napasti i zauzeti željezničku stanicu, a nakon toga se pridružiti ostalim jedinicama u zauzimanju važnijih zgrada.

Tijekom napada 21. brigada trebala je osigurati pristup iz Koprivnice, Brigada „Braća Radić“ iz Varaždina, dok je KPO kontrolirao pristup iz smjera Križevaca, odnosno Kalnika.

Važnu ulogu imali su i lokalni vodiči koji su neprimjetno i na vrijeme doveli borce 17. brigade na njihove položaje. Svi su bataljoni u potpunosti izvršili predviđene zadatke. Prvi bataljon koji je imao najteži zadatak, napao je Stari grad i školu već desetak minuta poslije ponoći, no trebalo mu je osam sati da prisili domobrane na predaju. Prilikom zauzimanju Starog grada - „Ludbreškog Alkazara“ najviše se istaknuo III. bataljon koji se prvi probio u središte Ludbrega. Sastojao se od 266 boraca. Neprijatelju je nanio gubitke od 25 mrtvih, desetak ranjenih i 350 zarobljenih domobrana i žandara. U borbi

*Milivoj Dobrić, poginuo 1943. kao komesar
bataljuna KPO-a*

Karta oslobođenja Ludbrega 3. listopada 1943. godine

su se istaknuli Marko Abalić, Ilija Zailac, Radomir Marković, Mirko Svornik, Mitar Rekić, Lazo Popović, Dane Mandić, Bogdanka Njegovan, Boško Klajić, Đuro Sep, Stjepan Vitez. Tomo Jelić popeo se ljestvama na kat škole i onemogućio neprijateljski teški mitraljez. Tijekom borbe Ludbrežani se nisu ni usudili izaći iz svojih domova. Slavica Runjak (1926.) živjela je preko puta Kerstnerove kuće u kojoj su bili oružnici. „Sjećam se kako je bitka počela usred noći. Svi smo bili u velikom strahu. Onda je netko kucao po vratima, mama je pitala tko je, čulo se: Partizani! Kad smo ih pustili unutra, rekli su: Drugovi, nemojte se bojati. Iz našeg su haustora zapalili Kerstnerovu kuću u kojoj su se zabarikadirali vojnici. Ne znam što je bilo s njima. Mi smo izašli iz kuće kada je sve bilo gotovo.“

Posljednji otpor pružen je iz Kerstnerove kuće. Ta velika kuća ludbreškog mlinara Kerstnera nalazila se na takvom položaju da se iz nje kontroliralo tri glavne ulice. Partizani su pribjegli istoj metodi kao u Varaždinskim Toplicama – vatrogasnom štrcaljkom zapalili su kuću. Izgorjele su dvije trećine zgrade, tko se nije predao, stradao je ili od vatre ili od metka.

U 8.30. neprijatelj je bio u potpunosti slomljen. Zarobljeno je preko 400

domobrana s njihovim časnicima, 15 žandara i 30 gestapovaca. Stotinjak ih se odmah priključilo Narodnooslobodilačkoj vojsci. Plijen u naoružanju bio je bogat: 18 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 1 teški bacač mina, 450 karabina, 130 pušaka, 8 šmajsera, 150.000 metaka, 80 bombi, 50 mina... Bilo je tu i ostale ratne opreme, odijela, kaputa, cipela, ranaca, torbica, deka, sanitetskog materijala. Sve su to podijelili borci 17. i 21. brigade i KPO-a. Zaplijenjena je i jedna tiskara u vlasništvu Đure Loborca koja je demontirana i prebačena u Slavoniju. Bila je to prva podravska tiskara „Amerikanka“ otpremljena u Slavoniju. Prilikom borbe za Ludbreg poginulo je oko 60 neprijateljskih vojnika. Manji broj uspio se izvući i preko Međimurja pobjegao u Varaždin i Koprivnicu. Pred napad Ludbreg su napustili i ustaški logornik Škrnjug, kotarski predstojnik Heim, ludbreški župnik Crnković. Navodno su bili obaviješteni što se sprema pa se nisu htjeli sresti s partizanima. Sljedećeg dana na ludbreškom su groblju pokopana tijela neprijateljskih vojnika koji su poginuli prilikom borbi.

Brigada je imala 17 poginulih i 38 ranjenih boraca. Herojskom smrću poginuli su Milan Buban (r. 1924.) iz Zrinjske i Artur Lež (r. 1924.) iz Zagreba. Neprijatelj je izvijestio svoje nadređene o gubitku Ludbrega: „...U 22,00 sata izvršili su odmetnici, čija se snaga cijeni na 1400 ljudi (Slavonska brigada) napad na posadu Ludbreg. Prilikom tog napada odmetnička XXI. Slavonska brigada osiguravala je puteve koji od Koprivnice vode k Ludbregu, a odmetnička Kalnička brigada puteve koji od Varaždina vode k Ludbregu. Posada u Ludbregu pružala je otpor do 10 sati kada je zbog premoći neprijatelja bila prisiljena da odstupi. Naši gubici: 1 časnik, 2 vodnika i oko 20 domobrana poginulo ili strijeljano u ropstvu i oko 150 zarobljenih. Za sudbinu oko 400 domobrana posade Ludbreg se ne zna...”

Odmah po zauzimanju Ludbrega, bataljoni 17. brigade krenuli su u osiguranje grada. Treći bataljon je krenuo prema Šemovcu, u pomoć brigadi „Braća Radić“, a II. prema Obrankovcu gdje su srušili most na Plitvici. Svi su već znali da se kod Šemovca vodi krvava bitka i da bi se neprijatelj mogao probiti do Ludbrega. Stoga je kod sela Vrbanovec organizirana druga linija obrane.

U vrijeme napada Gabrijel Nofta (1926.) koji se nalazio u svojoj klijeti, južno od Ludbrega svjedoči: „Tada sam pripadao obavještajnoj grupi. Znao sam da se priprema veliki napad na Ludbreg, imao sam informacije da se surađuje s domobranima koji su nam sve prenosili. Zato oni nisu ni pružali veći otpor. Vođeni su pregovori s glavnim zapovjednikom domobranske postrojbe u kući dr. Štampalije

Stjepan Koren iz Jalžabeta, sudionik
Šemovečke bitke

na Trgu. Tu je Aziz Mehadžić pod instrukcijom Josipa Blažića - Škota nagovorio zapovjednika domobrana na suradnju. Pred jutro 3. listopada izašao sam iz klijeti i vidio Havaića kako vodi domobrane dobrovoljce prema Kalniku. Samo mi je rekao da je sve već skoro gotovo. Onda sam došao u svoju kuću na Trgu. Još se tu i tamo čulo puškaranje jer su se tražili oni koji su se pred napadom sakrili. Bilo je i nekoliko mrtvih po cesti, najviše feldžandara kod škole. Nekoliko je zgrada bilo oštećeno, no ipak je sve djelovalo nekako mirno. Ljudi su počeli izlaziti iz svojih kuća. Poslije je bilo veliko slavlje. Bilo je nekoliko govora, svirao je vojni orkestar, ljudi su plesali po Trgu. Dio Ludbrežana se veselio s njima, dok je dio bio zabrinut..."

Poslije slavlja borci su se smjestili pod kućama ili u napuštene kasarne.

Prvi dio faze borbe za Ludbreg bio je gotov – mjesto je oslobođeno, sada ga je trebalo obraniti od neprijatelja koji se nalazio u Koprivnici i Varaždinu. Uspješno su svoje zadatke izvršile i 21. brigada i ostale jedinice II. OPZ, ali nekih ozbiljnijih borbi nisu imale.

BITKA KOD ŠEMOVCA

Po zauzimanju Varaždinskih Toplica, brigada „Braća Radić“ se rasporedila po selima jalžabetskog kraja. Tu su čekali na naredbe za daljnje operacije. Spremalo se za bitku za Ludbreg. Cilj je bio spriječiti ustašku

kolonu da krene iz Varaždina za Ludbreg, odnosno eventualno prodiranje motoriziranih neprijateljskih snaga prema Vrbanovcu. Dana 30. rujna srušeno je više od 1000 m željezničke pruge Varaždin – Ludbreg i tako onemogućena komunikacija.

Uskoro je stigla naredba o pokretu prema sjeveru. Naredba o napadu na Ludbreg sadržavala je i upute brigadi „Braća Radić“ kako se pozicionirati: „...ima zadatak osiguranja prema Varaždinu i prema Varaždinskim Toplicama. Osiguranje izvršiti na liniji: Leskovec – Golo Brdo – Jalžabet – Lug – kota 60 – Šemovec. Sa isturenim manjim odjeljenjima Svibovec-Tonimir – Kelemen – Štefanec. Naročitu pažnju obratiti će na rušenje propusta i mostova na putevima i porušiti što više želj. pruge prema Varaždinu...“

Zadatak je bio i srušiti most na Plitvici kod Vrbanovca, kao i sva brvna. Za rušenje mosta koristili su avionsku bombu od 50 kg i 20 kg eksploziva. Radi ostvarenja zamisli o osiguranju sa pravca Varaždina, Štab II. OPZ oformio je privremenu komandu za rukovođenje snagama na tom sektoru. Na njenom čelu bili su komandant Radojica Nenezić (zamjenik komandanta X. divizije) i politkomesar Marko Belinić (politkomesar II OPZ) sa komandnim mjestom u Vrbanovcu.

Raspored snaga izgledao je ovako:

- ★ u šumi Lug (sjeverno od Jalžabeta) pozicionirao se I. bataljon
- ★ II. bataljon organizirao je obranu sela Šemovec s jednim vodom u Štefancu i pojačanjem s dva teška mitraljeza i protutenkovskom puškom
- ★ III. bataljon zauzeo je položaje oko Jalžabeta. Jedan vod u Kelemenu bio je zadužen za izviđanje prema selima Kaštelanec i Knežinec
- ★ u selu Novakovec pripremljeno je brigadno prihvatilište za ranjenike.

Bataljoni su krenuli na položaje 2. listopada u 22,45. Najdulji put je imao II. bataljon koji je u Šemovec stigao tek oko 2,00 sata, iako je trebao stići mnogo ranije. Kasnijom analizom utvrđeno je da su zapovijedi došle prekasno pa su zato kasnili i borci na položaje.

Dok su Varaždinci spavali, u noći 2./3. listopada u ustaškoj kasarni zazvonio je telefon: „Ovdje Ludbreg, ovdje Ludbreg! Napadnuti smo, hitno šaljite pomoć!“ Kasarnom je odjeknuo poziv na uzbunu: „Žurno u pomoć Ludbregu!“ Ustaška vojska sa oko 400 vojnika, šest tenkova, 40 kamiona

Nišandija teškog mitraljeza Rusek, poginuo u Šemovcu

i pet motocikla predvođena bojnikom Oreškovićem krenula je u pomoć napadnutom Ludbregu. Ispred Šemovca (7 km istočno od Varaždina) kratko su se zaustavili. Partizani se još nisu ni ukopali kad su morali prihvatiti borbu s ustašama. Kad je poručnik Babić javio glavnini da je prolaz kroz selo slobodan, u sredini sela ga je odjednom napao II. bataljon brigade „Braće Radić“. Bataljon se podijelio u tri čete koje su zauzele položaje: I. odmah uz cestu, II. prema Dravi, a III. na lijevom krilu prema Plitvici. Jedna desetina je otvorila vatru iz svih svojih oružja, automata i puškomitraljeza i na cesti u sredini Šemovca uništila ustašku motoriziranu prethodnicu. Iznenadeni neprijatelj krenuo je s čela svoje glavnine sa 6 tenkova u

pomoć svojoj prethodnici. Dok je izvlačio svoje poginule i raščišćivao cestu od uništenih motorkotača, tenkovi su napadnuti bombama i automatskom vatrom. Uništen je komandni prvi tenk. Tako je dobiveno vrijeme za rušenje dva jablana uz samu cestu u selu, čija su debla postala neprolazna barikada za ostale tenkove u toku borbe. U ovoj bitci onesposobljena su još 2 tenka. U napadu na tenkove mitraljezac Franjo Barbarić bio je teško ranjen, a njegova pomoćnica mitraljeza, supruga Jelica, nije ga htjela ostaviti mrtvog na položaju. Ostala je uz njega. U protunapadu ustaše su je zarobile i masakrirale.

Martin Levak (r. 1919.) iz Imbriovca borio se u sastavu II. bataljona Brigade. Na svoj položaj krenuli su iz Jalžabeta, oko 22 sata. *“Odlazeći na položaje, koje je trebao zaposjesti 2. bataljon, malo smo zalutali, čime smo izgubili na vremenu. Oko 2 sata 3. listopada 1943. začuli smo puškaranje, te smo znali da se nešto događa. Neprijatelj je bio blizu i borba je prihvaćena u Šemovcu. Zbog zakašnjenja do kojega je došlo, Bataljon je tijekom borbe morao zauzimati položaj i raspored, koji mu je dat nemajući vremena za ukopavanje i kopanje rovova.*

Neprijatelj koji je nailazio na svom je čelu imao isturene dvije tankete. Komandant Bataljona (Miloš Korać, op.a.) je izdao naredbu da se brzo sruši jedan stari orah, koji se je nalazio u blizini, te da se stablo upotrijebi kao barikada na putu kojim je napredovao neprijatelj, a istovremeno na čelo bataljuna su, prema zapovijedi, isturena dva mitraljeza. U međusobnoj borbi neprijatelj je ostao bez jednog tenka, kojega je uništio naš mitraljez", posvjedočio je Levak.

Napadi ustaša odvijali su se jedan za drugim, u kratkim razmacima. Borba „prsa o prsa“ odvijala se po kućama, dvorištima, vrtovima i poljima oko Šemovca. Najžešće je bilo uz samu cestu prema Ludbregu. U jednom od napada ranjen je i sam bojniki Orešković te su ustaše odbačene 400-500 m prema selu Štefanec.

Artur Lež, poginuo u napadu na Ludbreg

Oko 6 sati neprijatelj, uz prethodnu snažnu artiljerijsku i minobacačku pripremu i sa tenkovima, krenuo je u napad. Pješadija je bila razvijena u borbeni poredak i nadirala je lijevo i desno od ceste, a tenkovi su se kretali cestom. U tom napadu neprijatelj je bio brojčano jačih snaga, nego u prvom sudaru kada u borbi nije učestvovala cijela skupina. Drugi bataljon pritajen i spreman čekao je pravi trenutak za otvaranje vatre. A kad je napadač prišao na 100 do 150 m dočekala ga je ubitačna unakrsna vatra iz svega sa čim je bataljon raspolagao i nanio mu osjetne gubitke, a onesposobljena su i dva tenka. U tom napadu stradalo je mitraljesko odjeljenje sa nišandžijom Josipom Rusekom koji je teško ranjen. Prebačen je u bolnicu Gabrinovec gdje je umro istog dana.

Nakon neuspjelog napada, ustaše dobivaju pojačanje pod vodstvom bojnika Devčića. Započeo je novi napad koji je opet odbijen. Vatra neprijatelja je iz časa u čas bivala sve žešća i gušća i koncentrirana na sve manji prostor i obrambene točke bataljona koje su im najviše smetale. Tako se i dogodilo ono čega su se svi najviše bojali - protutenkovski mitraljez i puška su zašutjeli i tenkovi su kuražnije krenuli naprijed. Ali ispred tenka se izvio borac sa svežnjem bombi i još jedna gusjenica se prosula po cesti, a tenk počeo da vrti oko sebe. Kakva - takva ravnoteža je opet uspostavljena, zapisao je jedan od

Bračni par Barbarić, Franjo i Jelka, poginuli su u Šemovcu. Na slici Franjo Barbarić - Ljubomir.

gađali su sa raznih strana. Meci su letjeli oko nas. To nije više bio običan fijuk, već je zujalo kao u košnici. Borci su padali oko mene. Neki su se dizali, ali ubrzo zauvijek ostali prilijubljeni uz zemlju. Kraj mene drhtao je borac. Od straha za život? Nisam ni ja bio miran. Bio sam uzbuđen, a ne znam da li sam drhtao. Mi nismo bili od čelika, već obični smrtnici, koji su se zatekli u vrtlogu ispunjenom krvlju, mesom, željezom, zemljom i zrakom.“

Istovremeno je krenuo novi napad. Korać je izdao naredbu o postupnom povlačenju pa su ustaše prodrli do Hrzenice. No dalje nisu nastupali jer se već saznala vijest da je Ludbreg oslobođen. U svom izvještaju naveli su da su se zbog mraka vratili u Varaždin. Pravi razlog bio je da su procijenili da je Ludbreg izgubljen i da nema smisla dalje napadati. Iako su u izvještajima priznali samo 9 ranjenih, očevici su kasnije posvjedočili da su u Varaždin stigla dva kamiona puna mrtvih i ranjenih. Na varaždinskom groblju sahranjeni su uz počasti, a nakon rata tamo se nalazilo preko 50 križeva s natpisom „poginuo u Šemovcu“.

boraca. Zatim se uz potporu mađarske artiljerije iz Međimurja i riječnih monitora pokušao izvesti desant od Drave na bočne položaje II. bataljona. Ni to nije uspjelo jer je jedan vod predvođen Matom Škrljanom sačekao desant i odmah ga odbio. Ustaše su se malo pritajili. Onda su počeli minobacačima tući položaje boraca, a oko 12 sati u pomoć im dolazi zračna potpora od 26 zrakoplova. Bombardiranje je bilo strašno: „štuke“ su istresale obične i protupješađijske bombe koje su kosile sve pred sobom. U zrak su letjeli ljudi, komadi drveća, grude zemlje. Momčilo Peleš, jedan od sudionika borbe sjeća se tih događaja: „Sve nas je u tim trenucima opkolila smrt. Osjećali smo to. Slušali smo njen zvižduk. Gledali smo ustaše,

I gubici partizana bili su veliki: 64 mrtva, 24 ranjena i 4 nestala borca.

„Moj je 3. bataljon pokrivao veliki teren – od željezničke stanice, preko groblja sve do vinograda između Jalžabeta i Leštakovca. Ja sam bio u grupi koja je imala zadatak da izvlači ranjenike iz bitke – sačekali bi ih na plitvičkom mostu i na nosilima prenosili u Jalžabet. Neprijateljski tenk nas je stalno tukao iz jednog šumarka. Nije bilo mnogo ranjenika, većina boraca izginula je odmah na licu mjesta. Tamo su ih preuzimale bolničarke i sanirale im rane jer su u Šemovcu bili samo na brzinu previjeni i poslani nama. Mi smo ih tako jadne prenosili, dok nije dotrčala jedna bolničarka i rekla nek ih sad nosimo u Novakovec. Od tamo su ih prebacivali u konspirativnu bolnicu Gabrinovec, a mi smo se poslije povukli u Martijanec”, prisjetio se Stjepan Koren.

Jelka Barbarić Hajnić

Zrakoplovi su se obrušili na selo Slanje gdje se nalazio štab Brigade i sanitet. Prilikom napada bombe su pale na više kuća i gospodarskih objekata. Poginulo je osmero civila iz obitelji Krušec, Šmerek, Broz i Hrkač. U sljedećih mjesec dana umrlo je još troje ljudi od posljedica ranjavanja. Dvojica partizana čudom su preživjela bombardiranje: bili su sakriveni duboko u sijeno kada je na sjenik bačena bomba. Od siline eksplozije i sjenik i njih dvoje je odletjelo u zrak, no preživjeli su bez većih ozljeda.

Najviše stradalih kod Šemovca imao je II. bataljon: 42 mrtva i 15 ranjenih. Iako je vodio jednu direktnu borbu i izdržao četiri oštra napada, Bataljon je najviše gubitaka pretrpio od neprijateljske avijacije. Od toga su uništeni i jedan mitraljez, nekoliko puškomitraljeza, više pušaka. To nije začuđujuće kada se zna da se bitka vodila po ravnom terenu, a partizanski položaji bili su dobro vidljivi iz neprijateljskih zrakoplova. Svoj zadatak u toj najtežoj borbi Brigada „Braća Radić“ i njen II. bataljon u potpunosti su izvršili. Tog popodneva Šemovec je ostao stravično stratište boraca Brigade

„Braća Radić“. U jarku do stare škole, dalje od ceste do položaja I. bataljona, u kukuruzištu i pred šumarkom ležala su tijela 26 poginulih boraca. Na isturenom položaju ispred Šemovca, u voćnjaku osamljene kuće, ostala su tijela 5 boraca 17. slavonske brigade s uništenim protutenkovskim mitraljezom i puškom. Tu su ležali poginuli puškomitraljesci koji su štitili taj položaj. Tu je ostao potpuno ošamućen Antun Major, nišandžija protutenkovskog mitraljeza koji je uspješno uništavao ustaške tenkove i kamione. Uz Dravu, u njezinim vrbicama i u voćnjacima, u kojima se tog dana vodila borba na život i smrt, ležali su pokošeni i u borbi prsa o prsa zaklani borci junačke 2. čete. Na položajima uz Dravu uništena su i 2 teška mitraljeza s posadama iz Prateće čete. Teške ranjenike koji se nisu mogli spasiti ustaše su uhvatili, poklali i mučili. Potištenost i tuga zbog izginulih drugova bile su velike, ali i želja da se neprijatelju osveti te naplati dug za izgubljene borce koji su svojim životima i krvlju doprinijeli partizanskoj pobjedi u Ludbregu. Još iste večeri poginuli su sahranjeni na šemovečkom groblju. Manji dio su pokupile obitelji i pokopale u obiteljskim grobovima. Drago Mrkoci ušao je u streljačkom stroju sa četama svog I. bataljona u pusti Šemovec: *„Nikad neću zaboraviti taj najteži zadatak u mom životu. Dobili smo zadatak da skupimo i pokopamo poginule drugove na groblju u Šemovcu. Kad sam došao na groblje, već su borci drugih četa donosili poginule iz čitavog sela i okolice gdje se vodila borba. Jedan od komesara iz mog I. bataljona zadužio me da budem kod velike rake u groblju i da brojim poginule drugove koje pokapaju. Ja sam upamtio da sam izbrojio 76 poginulih drugova. Nikad to neću zaboraviti. Uvijek se bunim kad se daju manje brojke i zaboravlja na stvarni broj poginulih drugova i drugarica. Nemamo pravo zaboraviti!“*

Na pitanje tko se u ovoj izuzetnoj borbi najviše istaknuo, Miloš Korać, komandant II. bataljona, rekao je: „Cijeli bataljon, jer je svaki borac i starješina u potpunosti izvršio svoj zadatak. Komandant i komesar bataljona i svi komandiri i komesari četa bili su sve vrijeme ove nadljudske borbe u streljačkom stroju boraca i nižih rukovodilaca, a brigu o ranjenicima, za vezu i ostalo, vodili su zamjenici komandanta i političkog komesara. Ako ipak nekoga treba posebno istaći, onda su to Mato Škrljan, komandir 2. čete, Antun Major, nišandžija protutenkovske puške i mitraljesko odjeljenje koje je zbog efikasnosti djelovanja, neprijatelj dugo tražio i na kraju ga punim pogotkom i uništio.“

Nakon teške bitke, obje su se vojske povukle: ustaše u Varaždin, a partizani u Jalžabet. To je bilo uzrokom da Jalžabet 4. listopada 1943. u 16,30 sati bude teško bombardiran. Avioni su došli od Varaždina i u borbenoj formaciji bombardirali sve od Drave do vinograda sjeverno od sela, onda bi se okrenuli i opet tako natrag. Ljudi su se razbježali po podrumima, vrtovima, kud je tko mogao. „Mjesto je jako stradalo jer je palo oko 40-50 bombi što većih, što manjih, no oko 15-20 komada nije eksplodiralo zbog čega je postojala opasnost da naknadno po dvorištima ne eksplodiraju. Rezultat bombardiranja bio je 1 gospodarska zgrada spaljena, oko 15 gospodarskih zgrada porušeno, nekoliko teže oštećenih zgrada i 1 do temelja srušena gdje je poginulo osam članova dviju obitelji...” zapisao je u ljetopisu jalžabetske škole učitelj Mihaljević. Uništena je kuća na broju 15 u kojoj je živjela najsiriomašnija obitelj u selu. Tragovi metaka vidjeli su se gotovo na svakoj kući. Od metaka i pritiska zraka popucali su mnogi prozori i crjepovi tako da je šteta bila dosta velika. Od posljedica bombardiranja poslije je umrlo još troje ljudi.

Bombardirano je i selo Kelemen, no u manjim razmjerima. “Ja sam se s tatom baš vraćao s polja i došli smo do crkve kada je počelo bombardiranje. S kolima smo se sakrili pod crkvu, nekoliko bombi je palo vrlo blizu nas. Sva stakla na kućama su popucala, kazao je Antun Šambarek. Na selo je palo gotovo 100 bombi, no većina nije eksplodirala. No onih nekoliko koje jesu, bilo je smrtonosno za dvoje ljudi. Poslije odlaska partizana, u Jalžabet su (5. listopada) stigli ustaše i započeli s pretraživanjima i hapšenjem sumnjivih osoba. Neki su ljudi odvedeni u zatvor, dok je lokalni skojevac Vladimir Pepelko strijeljan. Uhapšen je na pružnom nasipu jer su kod njega navodno pronašli vojne čizme. Vodili su ga svezanog kroz cijelo selo, a onda ga optužili da je partizanski kurir. Napravili su cijelu paradu u Jalžabetu. Ustaše su puškama gonili ljude na gmajnu da prisustvuju objavi smrtnih kazni i ubojstvu mladića koji nije bio nikakav politički funkcionar pa čak ni borac iz jedinice, nego simpatizer koji je obavljao neke kurirske zadatke. Nakon egzekucije ustaše su se povukli u Varaždin.

No ni partizani nisu mirovali. Kalnički odred je napao željezničku prugu Zagreb – Varaždin i pritom uništio željeznički most na Bednji. Zarobljeno je 34 domobrana sa svim naoružanjem. Šestog listopada u oslobođenom je Novom

Prva četa 1. bataljona Kalničkog partizanskog odreda, Ludbreg, listopad 1943.

Marofu formiran III. bataljon KPO-a u koji su ušle varaždinska i međimurska četa.

LUDBREG ŽIVI U SLOBODI

Nakon završetka prve faze plana za čišćenje neprijatelja iz Podravine, postavilo se pitanje o tome što će se sada dogoditi. Glavna dvojba bila je: da li braniti Ludbreg ili ga, ako neprijatelj pritisne, napustiti? Mišljenja su bila podijeljena. Neki su smatrali da je oslobođenjem Ludbrega već postignuto ono što se željelo i da se ne treba izlagati novim žrtvama. Drugi su bili mišljenja da Ludbreg treba braniti i osloncem na njega širiti dalje slobodni teritorij u Podravini. U noći 3./4. listopada održaj je sastanak u zgradi kotara kojem su bili nazočni glavni partizanski rukovodioci: Vladimir Matetić, komandant, i Marko Belinić, politički komesar II operativne zone, Vicko Antić, Vlado Janić i Ivan Šibl ispred X. divizije, Nikola Demonja i Krsto Bosanac, komandant i komesar 17. NOU brigade. Poslije duge i sadržajne rasprave, svi prisutni su procijenili da se Ludbreg napusti u slučaju jačeg pritiska neprijatelja. Jedino je Matetić mislio da se Ludbreg i po cijenu većih žrtava treba braniti. Kao komandant imao je pravo da na kraju sam odluči pa je stoga i iskoristio svoj

*Ludbreg, 1943. godine. Rukovodioci štaba 28. udarne divizije i 17. NO udarne brigade
- Mane Trbojević Makso, Vicko Antić Pepe, Radojica Nenezić, Joco Radmilović, Nikola
Demonja, Ivan Šibl i Enci Herbert*

položaj. Temeljem njegove odluke izvršeno je odgovarajuće pregrupiranje snaga i osiguranje Ludbrega sa svih osjetljivih pravaca. Od svih jedinica zatraženo je stanje najveće budnosti i mobilnosti. Skrenuta je pažnja i na potrebu intenzivnog političkog rada u narodu i mobilizaciju za NOV. Ustaše su pretpostavili da će partizani sada pripremiti napad na Koprivnicu ili Križevce. Osmog listopada jedna kolona ustaša i domobrana iz Varaždina praćena sa preostala četiri tenka napala je Ludbreg. III. bataljon 17. brigade koji je štitio taj pravac, dočekao je neprijatelja snažnom vatrom i zatim ga protunapadom odbacio. Narednih dana partizani s mještanima uništavali su prugu Varaždin - Koprivnica te su tako prekinuli promet na pola godine. U toj je akciji sudjelovao i ravnatelj jažabetske škole Krešimir Mihaljević koji je radi toga kasnije imao mnogo neugodnosti.

Kada je nekoliko dana nakon bitke kod Šemovca Brigada „Braća Radić“ u punom sastavu sa zastavom i muzikom promarširala Ludbregom, dočekali su je oduševljeni Ludbrežani s poklicima: „Živjela brigada Braća Radić, Slava braći Radićima“. Borci slavonskih divizija bili su ugodno iznenađeni srdačnošću Podravaca. Politički komesar 28. divizije u jednom od izvještaja VI. korpusu napisao je: „Inače, najbolji je narod ludbreškog kraja. Ovdje se našu vojsku dočekuje sa velikim simpatijama i taj je kraj u svakom pogledu odličan te je u pogledu mobilizacije dao najviše.“

U oslobođenom Ludbregu 1943. godine - 1. nepoznati borac, Vesna Arapović, Mojica Birta Zec, Pero Jović i Rade Marković Salko

Pristupilo se izgradnji civilne vlasti na oslobođenom teritoriju pa su tako izvršeni izbori za mjesne narodno-oslobodilačke odbore. Mjesni odbori su formirani i prije, najstariji su bili onaj u Poljancu (studeni 1941.) i Martiniću (prosinac 1941.). Reorganizirani su NOO-i koji su djelovali u općinama Sveti Đurđ, Martijanec, Rasinja, Ribnjak, Rasinja, Veliki Bukovec i Ludbreg Trg. U svakom se općinskom NOO nalazilo po nekoliko mjesnih NOO, najviše u Rasinji – 12, dok je u Đurđu i Ludbreg Trgu bilo po 4 odbora. Sveukupno

52 narodnooslobodilačka odbora. 180 izabranih delegata za Kotarski narodnooslobodilački odbor (KNOO) Ludbreg sastali su se 10. listopada u Ludbregu u Vatrogasnom domu kod Starog grada. Izabran je i Izvršni odbor koji se sastojao od 11 članova, s predsjednikom Ivanom Horvatićem iz Čukovca, i njegovim zamjenikom Tomom Dobrinom iz Martijanca. Na konferenciji KNOO-a govorilo se o političkoj situaciji u svijetu i Hrvatskoj te ciljevima Narodnooslobodilačke borbe. Postojale su i organizacije Komunističke partije, Antifašističkog fronta žena i Saveza komunističke omladine Jugoslavije. Održavali su se mitinzi na kojima je bilo nazočno mnogo građana. Po prvi puta su glasale i imale pravo sudjelovanja u raspravama žene. Isticale su se Kata Brcković, Dora Jagić, Marija Dojčić, Ljubica Jagić, Barica Šafarek. NO odbori brinuli su o svim problemima: pomoć popaljenim kalničkim

selima, nabavka i distribucija živežnih namirnica, opskrba hranom partizanskih jedinica, briga o ranjenicima u kalničkim bolnicama, mobilizacija za partizanske jedinice, raspačavanje obveznica narodnog zajma, organizacija nastave za djecu, suzbijanje zaraznih bolesti, pomoć poljoprivrednicima, organizacija sjetve... Naredbom br. 1 Komande kalničkog vojnog područja od 14. listopada 1943. regulirana je organizacija komandi mjesta i ustanova. Za komandanta mjesta Ludbreg imenovan je Ivan Brcković iz Globočeca, dok mu je zamjenik bio Ludbrežanin Rudolf Perin. Pomoćnik u Komandi postao je Đuro Srnec. Za šefa vojno-pozadinskog odsjeka imenovan je Dane Zobenica, tehničkog odsjeka Andrija Frntić, Vojno-sudski odsjek preuzeo je Stanko Dovžak, sanitetski odsjek dr. Božidarka Herkov, a ravnatelj bolnice na Kalniku postao je dr. Alojz Ronko.

*Ivan Brcković iz Globočeca, komandant
Ludbrega 1943. - 1944. godine*

Lokalna povjesničarka Marija Winter zabilježila je: „S partizanima ulazi u Ludbreg novi duh. Sad se moglo slobodno kretati i danju i noću. Priređivali bi se mitinzi s kratkim obavijestima o stanju na bojišnici i sa zabavnim programom. Skojevska grupa mladih diletanata izvodila bi igrokaze, zatim bi bio ples i sve su se više povezivali građani s borcima koje su sad imali prilike i bolje upoznati. Odmah prvih dana po oslobođenju, organizirana je vlast u vidu narodnih odbora. Pokupljene su tako po Ludbregu i okolici sumnjive osobe, ispitan je njihov rad i pokazalo se „da ni vrug ni tak črni kak zgledi“. Među njima bilo je takovih koji su svojedobno učinili usluge kojoj progonjenoj partizanskoj obitelji ili pojedincu partizanu zato su pušteni na slobodu. Zadržani su i platila životom najprije njih sedmorica. Ubijeni su od partizana zbog suradnje s ustašama. Bilo ih je zasigurno još nekoliko. Utjecaj članova Hrvatske seljačke stranke još uvijek paralizira suradnju s partizanima u nekim selima. Djeca polaze redovnu nastavu; mladež priređuje zabave, kojekakvi ljubitelji „dobre kapljice“ slobodno idu u vinograde

„glet kak je gori“. Na poljima se kreću orači, cestom se slobodno prolazi bez bojazni da će odakle doletjeti tane ispaljeno iz ustaške puške možda s ludbreškog tornja ili s Grada. Do tih jesenskih dana osjećala se velika nestašica soli. Sada ju je najednom bilo u obilju. Nabavljali su je partizani iz Međimurja. Promet je tekao preko Drave, između Dubovice i Selnice te Otoka. U Selnici je bio trgovac Fian, a u Dubravi neki dobavljač Josip Vučenik. Tom linijom išla je trgovina na obostrano zadovoljstvo: iz Hrvatske ždrebad, u Hrvatsku sol i artikli kojih ovdje tada nije bilo moguće nabaviti.“

U matičnim knjigama umrlih zabilježena su imena na smrt osuđenih kolaboracionista: Franjo Špoljarić, Đuro Čić, Đuro Kancijan, Franjo Kranjčec, Ivan Kovačić, Ivan Kapusta... Među osuđenicima bio je i zloglasni ustaški logornik Ivan Herceg za kojeg prorežimsko Hrvatsko jedinstvo iz Varaždina navodi njegove zasluge: *„Među tolike žrtve Ustaške Hrvatske brojimo danas i Josipa Hercega, upravitelja ciglane i logornika iz Ludbrega. Osuđen je kao ustaša i „sluga okupatora“, a zapravo zato što je bio dobar Hrvat, pošten čovjek i čestit dužnosnik. Svoju vjeru u Poglavnika, svoje hrvatstvo i ustaško osvjedočenje, platio je svojim životom i stoga mu zahvalna domovina ne će ostati dužna...“* Isto tako je pogubljen i Tomo Gložinić, pobočnik ustaškog logora. Svima se sudilo u Velikom Pogancu gdje su osuđeni na smrt strijeljani i pokopani. Tokom njihove vladavine odvedeno je na desetke Srba i posljednji Židovi u logore smrti.

BORBA SE NASTAVLJA

Režim se nije mirio s gubitkom teritorija i tih značajnih uporišta sjeverozapadne Hrvatske. Blokada Varaždina onemogućavala je opskrbu tog velikog vojnog i političkog centra i središta Velike župe Zagorje, ali i djelovala demoralizirajuće na domobranske vojnike u varaždinskoj posadi. Činjenicu da sve više naroda prelazi na partizansku stranu, oružane snage NDH pravdaju slabom promidžbom od vlastitih snaga, kao i velikim nezadovoljstvom i strahom od njemačkog bombardiranja koje je pogodilo podravska sela tijekom nedavnih okršaja. Veliki problem su nasilničko držanje, pljačke i silovanja od strane njemačkih vojnika (i Danaca, Nizozemaca i Finaca u njihovim

odorama). Muškarce se još nekako može mobilizirati u domobranstvo, no „kad su čuli da su dodijeljeni S.S. postrojbama, odmah su se razbježali“ pisalo je u izvještaju neprijateljskog zapovjedništva.

Mir nije dugo potrajao. Dana 4. studenog stigli su Nijemci iz Varaždina. Vodio ih je Tramšek, bivši upravitelj barunice Rauch-Vučetić u Martijancu. Po naređenju zapovjednika formacije Obergruppenführera Franza Müllera, pohvatano je četrdesetak muškaraca. Uhvaćena je i Gizela Vrančić, najstarija kći ludbreškog rabina Josefa Leopolda Deutscha (1870.-1942.) i supruga bivšeg bankarskog službenika Ljudevita Vrančića. S njom se skrivalo njenih dvoje malih nećaka – Dorica i Zdravko Basch, ali oni nisu otkriveni jer su ih sakrili susjedi. Svi su odvedeni prema Hrženici, a onda u Varaždin. Tu ih je nekoliko zadržano, a ostali su odvedeni u logore. Dvoje ih se vratilo bijegom: Feliks Šambarek i Stjepana Novak. U toku studenog Nijemci su još jednom prodrli u Ludbreg. Zadržali su se tu tijekom noći (14./15. studenoga) jer su partizani evakuirali Ludbreg. U bijesu i nemoći, opustošili su Stari grad – uništili su sva vrata, prozore i podove i razbili stare kalijeve peći.

*Ljubica Jagić - Crkvenčić, kalnička
partizanka*

Na obljetnicu Oktobarske revolucije u Rusiji, 7. studenog 1943. partizani su oslobodili Koprivnicu. Napad su izvršile 21. brigada i Kalnički odred, dok su prilazne putove osiguravali 17. udarna, 2. moslavačka i Brigada „Braća Radić“ te Bjelovarski odred. Borba je trajala do 9. studenoga kada su se ostaci neprijateljskih postrojbi povukli preko mađarske granice. Uz bitku za Koprivnicu, odmah je oslobođen i Novigrad Podravski. U sljedećim danima oslobođeni su Kloštar, Pitomača, Ždala i Gola u Prekodravlju, dok je neprijatelj sam napustio Đurđevac i povukao se u Viroviticu. Slobodni teritorij se udvostručio. U borbi za Koprivnicu neprijatelj je imao preko 250 mrtvih i ranjenih. Zarobljene su ogromne količine oružja, municije, nekoliko kamiona, 600 bicikla, 11 lokomotiva, po nekoliko vagona soli, šećeri, brašna,

papira, 1 pancir. Plije se danima otpremao prema Kalniku. Koprivnica je bila najveći grad koji je bio oslobođen. Padom tog uporišta obustavljen je promet između NDH i Mađarske. Pukovnik Ante Moškov, zapovjednik P.T.S.-a, u pismu Paveliću obrazlagao je opasnost koja je tada prijetila Varaždinu pa čak i Zagrebu te mogućnost mađarske intervencije što se svakako željelo izbjeći. Predložio je da se I. pukovnija i oklopni sklop P.T.S-a prebaci u Varaždin radi zaštite grada i tvornice tkanine i svile. Počeli su s formiranjem pokretnih odreda i jurišnih odreda koji bi se efikasnije mogli boriti protiv partizana.

Naredbom br. 35 Glavni štab NOV i PO Hrvatske proglasio je zadnjeg dana listopada 1943. Brigadu „Braća Radić“ udarnom. „I.N.O. brigada „Braće Radića“ od svog formiranja do danas u svim borbama za oslobođenje Hrvatskog zagorja naročito se istakla svojom borbenošću i požrtvovnošću.“, pisalo je u naredbi koju su potpisali generalmajor Ivan Gošnjak, komandant, i Vladimir Bakarić, komesar Glavnog štaba Hrvatske. Bio je to veliki podstrek za nove akcije. Brigada je poduzimala niz akcija diljem Zagorja. Napali su ustašku posadu u Bijelom dvoru na Varaždinbregu, ali bez uspjeha. Zauzeli su neka općinska središta te grad Ivanec, a uz pomoć 17. udarne i Zlatar. Cijelo vrijeme operirali su na potezu Kalnik – Zagorje – Kalnik – Križevci.

SLOBODNA PODRAVSKA REPUBLIKA

Do kraja 1943. godine partizani su držali vlast na cijelom varaždinskom području. „Kroz to vrijeme bio je zauzet Ludbreg, Toplice i Koprivnica, tako daje u ovom čitavom kraju jedini Varaždin stajao kao oaza - utočište grešnih.“ zapisano je u spomenici jalžabetske škole. Slobodna Podravska republika protezala se od sela uz rijeku Sutlu (Zagorska Sela, Desinić, Pregrada) preko Ivančice i dolinama Bednje i Lonje (Breznički Hum, Visoko, Novi Marof) i Kalnika (Gornja Rijeka, Veliki Poganec) do Bilogore i Podravine u kojoj su oslobođena sva mjesta sve do Virovitice. Varaždinsko područje odsječeno je od ostatka države, a Virovitica, Križevci, Bjelovar i Daruvar su se našli u poluokruženju partizanskih snaga. Dvadesetak kilometara južno od Zagreba već su se nalazile snage NOV-e (Kravarsko, Kupinečki Kraljevec). Željezničke pruge Vrbovec – Križevci – Koprivnica i Varaždin – Golubovec i Koprivnica – Ludbreg –

Varaždin van su funkcije. Na nekoliko je mjesta prekinuta komunikacija Varaždin – Zagreb, tako da se u Varaždin moglo samo iz Ormoža i Čakovca.

Centar Podravske republike, kako su oslobođeni teritorij nazivali svi stanovnici, postala je Koprivnica. Tu se preselio Štab II. OPZ s generalom Matetićem, a dobio je svoju komandu na čelu s Antom Dobrilom – Pepom. U gradu se odvijao bogati politički i kulturni život. Građani su skupljali crvenu pomoć u hrani, odjeći, obući i novcu za partizane. I tu su formirani narodnooslobodilački odbori koji su preuzeli rješavanje problema stanovništva na oslobođenom teritoriju. Ljudi su živnuli, započelo je neko drugo vrijeme. Narodnooslobodilačka vojska često je držala sastanke sa lokalnim stanovništvom nastojeći ga što masovnije privući na svoju stranu. Ustaše su tada rijetko upadali u sela. Tijekom boravka u selima, partizani su održavali mitinge i sastanke u školi, vatrogasnim domovima i na otvorenom na kojima se prikazivalo stanje u svijetu, borbe s okupatorom te se narod pozivao na podršku NOB-i. Oslobođenje je potaknulo masovan odlazak mladih u partizane. Vrhunac je bio krajem 1943. i početkom 1944. Samo je između 9. i 13. siječnja 1944. s đurđevačkog područja otišlo više od 800 ljudi u NOV-u. Velik priljev boraca omogućio je osnivanje 32. divizije 15. prosinca u Malom Pogancu. U sastavu Divizije bile su brigade „Braća Radić“ i „Matija Gubec“. Prvim komandantom je postao Izidor Štrok, a komesarom Ivo Robić. Mjesec dana kasnije oformljena je i 33. divizija koja je zajedno s 32. divizijom ušla u sastav 10. korpusa zagrebačkog. Osnovan je 19. siječnja 1944. u dvorcu Inkey u Rasinji, kotar Ludbreg. U sastav Korpusa ušli su i Kalnički, Zagrebački i Zagorski partizanski odred. Za komandanta 10. korpusa zagrebačkog imenovan je general Vladimir Matetić, a II. OPZ je ukinuta.

PARTIZANSKE BOLNICE NA KALNIKU

Prvo tajno skrovište za ranjenike formirano je 1942. u šumi Kestenik na Velikom Brdu, nedaleko ustaničkog sela Vojakovečki Osijek. Tu se moglo smjestiti do dvadeset ranjenika, a potrebnu njegu pružao bi im Ivan Fras – Jovica, zagrebački student medicine te nekoliko tek priučenih bolničarki. Slična bolnička skrovišta postojala su i u blizini sela Ivančec i Segovina.

Sve jači angažman Kalničkog partizanskog odreda u napadima na neprijateljska uporišta uvjetovao je izgradnju prvog bolničkog stacionara u šumi Borik kod zaseoka Stupe. Ta je bolnica nosila ime „V. bataljon Kalničkog partizanskog odreda“, no udomaćio se naziv Bolnica „Stupe“. Šuma je tada bila stara oko dvadesetak godina. Stupe su radile od svibnja do rujna 1943. kada je Bolnica otkrivena i uništena, a četrnaestoro osoba koje su ustaše zatekli, na brutalan je način ubijeno. Dr. Jelka Vesenjāk, glavna liječnica Stupa prisjetila se: „Po osnivanju prve bolnice, ukazala se i potreba stalnog liječničkog kadra pa ja po odluci Partije definitivno napuštam varaždinsku bolnicu i odlazim na Kalnik u „V. bataljun“. Kada sam preuzela bolnicu, bilo je u njoj smješteno 45 boraca, što ranjenika, što bolesnika. Broj se brzo povećao, pogotovo nakon borbi za Lepoglavu (srpanj 1943.). Najveći broj pacijenata bio je 96, plus osoblje – ukupno 114 osoba u bolnici. Bolnica je bila daleko u šumi, dakle konspirativna, što znači da osim komandnog kadra nitko za nju nije smio znati.“ Život na takvom mjestu iziskivao je i veliki napor te disciplinu i ranjenika i osoblja. Kretanje je bilo strogo ograničeno, nitko se nije smio udaljiti sto metara više od Bolnice, strogo zabranjeno je bilo pjevanje ili glasni razgovor.

Bolnicu je osiguravao Kalnički odred, no partizani su često bili raspoređeni na borbenim zadacima pa ih nije bio u blizini same Bolnice. Puške su bile jedino naoružanje stražara. Već u toku rada te prve konspirativne bolnice na Kalniku, stekao se dojam da je potrebno izgraditi veću, bolje opremljenu i sigurniju bolnicu. Bolnica Stupe bi teško funkcionirala u zimskim uvjetima rada, a i spremala se velika ofenziva na širem podravskom području što je iziskivalo osiguranje dodatnih kapaciteta bolnice. Stoga je u kolovozu 1943. godine započela izgradnja nove bolnice, u šumi Gabrinovec, oko dva kilometara zračne linije prema sjeveroistoku. „Gradnja je napredovala dobro i sve je dobro išlo, čekao se dan za danom da se bolnica preseli u nove barake gdje su uvjeti bili znatno povoljniji. Međutim, baš tih dana pukla je negdje karika u lancu konspiracije i Bolnica je otkrivena. Neprijatelj je u jačini dvije ustaške satnije imao namjeru da sa svih strana opkoli Bolnicu i tako stvori obruč iz kojeg nema izlaza. No zbog zakašnjenja neprijateljske jedinice iz Ludbrega, obruč još u početku nije bio zatvoren. Hitci stražara sa donje stražarnice koji su prvi primijetili nadirućeg neprijatelja bili su znak za opću uzbunu...“ Datum pada Bolnice Stupe je 21. rujna. 1943. *„Bolnica je bila otkrivena! Oko 14,30 stražar kod potoka je opalio metak i dotrčao do mene. Tko je mogao hodati – pobjegao je. Malobrojno i nedovoljno osiguranje i osoblje Bolnice nije ni uz najveće napore moglo za tako kratko vrijeme, svega par minuta, izbaviti sve ranjenike.*

Mene su uhvatila dva bolničara i odvucla me dalje u šumu. Pucalo se sa svih strana. Ustaše su nadrlu u bolnicu, palili šatore, a 14 najtežih nepokretnih ranjenika postale su žrtve njihova surova izjvljavanja. Sve nepokretne su poubijali.“ svjedoči dr. jelica Veseljak. Ustašama je zapovijedao bojnik Krunoslav Devčić.

Gotovo osamdeset ljudi, ranjenika i osoblja dva je dana turalo šumom u strahu pred ustašama koje bi ih mogli progoniti. Zatim su se smjestili u novosagrađenu „Konspirativnu bolnicu br. 1 Kalničkog partizanskog područja“, kod lokaliteta Gabrinovec. Dokumenti o izgradnji te bolnice nisu sačuvani jer su sve naredbe davane usmeno. Najprije su izgrađena dva bolničkapa viljona zaranjenike (dimenzije 12x6m), zatim kuhinja, pa ambulanta s previjalištem te stražarnica. Bolnički su objekti izgrađeni od drvenih jelovih oblica, premazani blatom i mahovinom, krovovi na dvije vode prekriveni su daskama i ter-papirom, a jedan paviljon i crijepom. U glavnoj prostoriji su sa svake strane poredani ležajevi za ranjenike. U listopadu je nabavljen benzinski agregat za struju. Na taj su način svi objekti dobili osvjetljenje, dok je radio-aparat bio povezan sa zvučnicima u ranjeničkim paviljonima. Zbog gustih krošnja drveća oko bolnice vladala je polutama.

Vođena je stalna briga o čistoći. Pacijenti su svaki dan bili oprani u paviljonima, a povremeno je dolazio brijač radi šišanja. Dezinfekcija odjeće se radila u bačvi. Zavoji su se prali i sušili u krugu bolnice, a kako ih nikad nije bilo dovoljno, morale su se parati plahte. Medicinski instrumentarij je bio stvarno oskudan: nekoliko skalpela, pinceta, testera i škara. U bolnici su lakši ranjenici zadržavani do ozdravljenja, dok su teži prevoženi u veće i opremljenije bolnice na Papuk ili Moslavinu. Oko 200 metara sjeverno od bolničkih objekata, u dolini jednog potoka, nastalo je manje groblje na kojem je sahranjeno 7-10

Partizanka Anka Ošpuh iz Poljanca koju su 1944. pogubili ustaše

pacijenata.

Računa se da je kod punog kapaciteta u Gabrinovcu moglo biti 90 pacijenata, zatim oko 10 članova sanitetskog osoblja, nekoliko pomoćnog osoblja te 22 stražara, sveukupno oko 130 ljudi. U funkciji upravitelja Bolnice najduže se zadržao dr. Alojz Ronko. Tijekom postojanja bolnice održavana je primjerena disciplina i konspirativnost, posebno kod dopremanja i otpremanja ranjenika. Objekti su iz zraka bili dobro zaštićeni prirodnom kulisom drveća, dolaskom jeseni na krovove su postavljene žice s granjem koje je zadržavalo opalo lišće.

Bolnica je napuštena početkom veljače 1944., a ranjenici su zaprežnim kolima prebačeni do Koprivnice odakle su trebali biti upućeni na Bilogoru. Dvije satnije ustaša krenule su preko Leskovca do Gabrinovca gdje su naišli na napuštene bolničke objekte koje su zatim zapalili.

KRAJ PODRAVSKE REPUBLIKE

Već 4. siječnja 1944. ustaše su upale u Varaždinske Toplice i ponovo ih zauzele, a zatim su napredovali i u Novi Marof. Prvog veljače kod Svibovca je napadnut IV. bataljon Brigade „Matija Gubec“. Uz pomoć suradnika župnika Lesjaka, ustaše su točno znali za raspored bataljona. U iznenadnom napadu poginulo je 50 boraca, što u borbi, što utapljanjem u nabujaloj i hladnoj Bednji. Na pravoslavni Božić 1944. dogodio se najgori upad ustaša na slobodan teritorij. „*Svanuo je Božić, dan mira, kroz stoljeća najveći blagdan priznat na cijelom jugoslavenskom prostoru, bez obzira da li katolički ili pravoslavni. Tako su i tog jutra ljudi u kalničkim selima čestitali jedni drugima. Tog dana nitko se od naroda nije nadao da bi se mogli pojaviti neželjeni gosti. Najedanput se začuo pucanj, jedan, pa drugi, zatim vrisak, plač i povik: Nijemci idu! Ustaše dolaze! Sve što se moglo kretati bježalo je prema šumi. Majke su nosile djecu, muževi tjerali stoku po gdjejoji mladić zajahao konja. Glavna i jedina misao bila je spasiti živu glavu. U ovom času jedino su to još mogli oni zdravi i mlađi. Starci i bolesnici više niti to. Tog dana prije podne nad šumu se nadvio gusti crni dim kao da je iz brijega provalilo nekoliko vulkana. Sad slabije, sad jače bujala je vatra u kalničkim selima:*

Ivancu, Dugoj Rijeci, Ribnjaku i Pogancu. Ustaše su iskalili svoj bijes i vratili se u Varaždin. Za njima su ostala zgarišta i mrtvaci“ zapisala je Marija Winter.

Osmog veljače 1944. započela je velika ustaška ofenziva „Podhvat Dubrovnik 2“ na slobodni teritorij Podravske republike. Ustaškim postrojbama zapovijedao je pukovnik Ante Moškov. Te noći pao je veliki snijeg kojeg nije bilo cijele zime. Zakazala je obavještajna služba pa su ustaše velikom brzinom zauzimale slobodni teritorij. Svi su bježali u šume. Mnogo ljudi pobjeglo je po najvećoj zimi na Bilogoru. Zatvori su odmah popunjeni članovima NO odbora, sumnjivim ljudima, partizanskim suradnicima. Sukobi su nastavljeni punim intenzitetom. Drugog dana ofenzive ustaše su vratili Koprivnicu lakše nego su očekivali. Istog dana upali su i u Ludbreg. No, plaćena je visoka cijena. Poginuo im je zloglasni ustaški bojnik Kruno Devčić. Bio je to težak udarac za režim jer bio je sposoban ustaša. Čak su i novine isticale da je on „kome se ima zahvaliti što i Varaždin nije pao u ruke odmetnika“. Na njegovo mjesto došao je Branko Nališ. Po Ludbregu su se razmjestili ustaše, Nijemci, nekolicina oružnika. Domobrana tu više nije bilo. Ludbreg je pretvoren u utvrdu: opkoljen opkopom i bodljikavom žicom sa strujom, izlazi iz grada strogo su bili pod kontrolom, stražarnice su bile na svim mjestima. U lijepom parku uz Stari grad posjećeno je sve drveće kako eventualno ne bi poslužilo partizanima za zaklon. Zatvore su ubrzo napunili pa su neki slani u logore. Po noći bi izvodili vezane ljude i strijeljali ih na obali Bednje. Drveće na Trgu svetog Trojstva poslužilo je za vješanje optuženih partizanskih suradnika. Stradalo je i mnogo ljudi po selima – u Velikom Bukovcu obješen je Rok Vlašić, predsjednik MNOO-a. Pred smrt je vikao „Živio Staljin“. U Dubovici su potpuno bez razloga ubijena trojica imućnih seljaka. U Martijancu je na kestene blizu crkve obješeno čak 4 članova obitelji Šantavec.

Podravinu su opet snašla teška vremena. Tijekom srpnja 1944. partizani su ponovo pokušavali osloboditi Ludbreg. No zbog izdaje, krivo procijenjenih odnosa snaga i tvrdoglavosti Štaba 10. korpusa, teško je stradala 17. udarna brigada. Zajedno s posljednjim preživjelima u kući Drvar junačkom je smrću poginuo komandant bataljona Mojica Birta – Zec. Poslije rata proglašen je narodnim herojem. Ludbreg i okolica konačno su oslobođeni početkom svibnja 1945. Tada su jedinice 51. divizije vodile oštre borbe s jakim neprijateljskim zaštitnicama. Poslije kraćih uličnih borbi 2. brigada predvečerje 6. svibnja oslobodila je Ludbreg, a zatim je produžila prema Varaždinu.

LITERATURA:

- ★ 17. udarna slavonska brigada, grupa autora, Titove Užice, 1983.
- ★ 32. divizija NOV Jugoslavije, grupa autora, Zagreb, 1988.
- ★ Brunović, M., Kalnik u borbi, Zagreb, 1953.
- ★ Bulat, R., Deseti korpus „Zagrebački“ NOV i POJ, Zagreb, 1985.
- ★ Deverić, M., Fumić, I., Hrvatska u logorima NDH 1941.-1945., Zagreb, 2008.
- ★ Dizdar, Z., Pregled razvitka narodnooslobodilačkog pokreta u Podravini 1942. godine, Podravski zbornik, Koprivnica, 1982.
- ★ Dizdar, Z., Pregled razvitka NOP-a u Podravini 1944. godine, Podravski zbornik, Koprivnica, 1984.
- ★ Dizdar, Z., Razvoj NOB-a u Podravini u 1943. godini, Podravski zbornik, Koprivnica 1983.
- ★ Dobrila, A. P., Bjelovarski partizanski odred, Podravski zbornik, Koprivnica, 1981.
- ★ Dobrila, A. P., Prilozi za povijest NOB-a koprivničkog kraja 1941.-1945., Koprivnica, 1983.
- ★ Dretar, M., Božo Leiner, ludbreški Che Guevara, Hrvatski povijesni portal
- ★ Dretar, M., Gabrinovec – tajna partizanska bolnica na Kalniku, Hrvatski povijesni portal
- ★ Dretar, M., Grgić, M., Ratna kronika jalžabetskog kraja (neobjavljeno)
- ★ Dretar, M., Spašavanje židovske djece u Ludbregu, Ha-Kol 111, Zagreb 2011.
- ★ Dretar, M., Tragedija Druge bitke za Ludbreg, Hrvatski povijesni portal
- ★ Dretar, M., Židovi u ludbreškom kraju, povijesno-demografski prilozi, Ludbreg 2010.
- ★ Dvadeset osma slavonska NO divizija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i u dvije borbe za oslobođenje Ludbrega, grupa autora, Grubišno Polje, 1990.
- ★ Feletar, D., Podravina, Koprivnica, 1988.
- ★ Horvatić, F., Logor Danica u Koprivnici, Podravski zbornik, Koprivnica, 1975.
- ★ Hrnčević, J., Svjedočanstva, Zagreb, 1984.

- ★ Krušelj, Ž., U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma, Koprivnica, 2001.
- ★ Lončarić, M., Tragom židovske povijesti i kulture u Varaždinu, Varaždin, 2003.
- ★ Ludbreg i okolica u Drugom svjetskom ratu, grupa autora (u pripremi)
- ★ Ludbreg, grupa autora, Ludbreg, 1984.
- ★ Miličević, Ž., Kalnički partizanski odred, Varaždin, 2002.
- ★ Milosavljević, R., Borbeni put Prve kalničke narodnooslobodilačke čete, Podravski zbornik, Koprivnica, 1981.
- ★ Milosavljević, R., Prekretnica na Kalniku, Podravski zbornik, Koprivnica, 1982.
- ★ Rojčević, J., Ribnjak je živio za Kalnik, Podravski zbornik, Koprivnica, 1980.
- ★ Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji, građa 1941.-1945., Zagreb, 1981.-9.
- ★ Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji, grupa autora, Varaždin, 1976.
- ★ Šibl, I., Partizanski razgovori, Zagreb, 1953.
- ★ Škiljan, F., Dretar, M., Stradanje Srba u ludbreškom kraju (neobjavljeno)
- ★ Švarc, K., Sinagoga kao ustaški zatvor, Ha-Kol 86, Zagreb, 2004.
- ★ Winter, M., Iz povijesti Ludbrega i okolice I-II, Ludbreg, 2000.
- ★ Winter, M., Ludbreg i okolica u vrijeme II. svjetskog rata (neobjavljen rukopis)
- ★ Zavičajni muzej Varaždinske Toplice
- ★ Privatni arhiv autora

